T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

SAVAŞ VE ÇATIŞMA HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ MEDYADA TEMSİLİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayshan HUSEYNOVA

KOCAELİ 2022

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

SAVAŞ VE ÇATIŞMA HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA KARABAĞ SORUNUNUN MEDYADA TEMSİLİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayshan HUSEYNOVA

Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA

KOCAELİ 2022

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

SAVAŞ VE ÇATIŞMA HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA KARABAĞ SORUNUNUN MEDYADA TEMSİLİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Ayshan HUSEYNOVA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 05.07.2022/20

KOCAELİ 2022

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yapılmasında büyük özveri gösteren, her zaman destek veren Yüksek Lisans Tez Danışmanım Doç. Dr. Aysel Çetinkaya'ya teşekkür ederim. Tez verilerinin içerik analizinin yapılmasında bilgi birikimini aktararak çalışmanın tamamlanmasına yardımcı olan değerli Sevgül Işık'a, çok teşekkür ediyorum.

Son olarak benim yetişmemde büyük özveri gösteren aileme teşekkürü borç bilirim. Bügüne kadar elde ettiğim bütün başarılarımı aileme armağan ediyorum.

23/05./2022 Ayshan HUSEYNOVA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**
İÇİNDEKİLER ..... **II**
ÖZET ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
KISALTMALAR ..... **VI**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **VII**
TABLO LİSTESİ ..... **VIII**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAVAŞ VE ÇATIŞMA HABERCİLİĞİ VE MEDYADA TEMSİLİ **3**
1.1. HABER TANIMI VE HABER DEĞERİ **3**
1.1.1. Zamanlılık 8
1.1.2. Yakınlık 9
1.1.3. Sonuç 9
1.1.4. Önemlilik 9
1.1.5. İnsanın İlgisini Çekme 10
1.2. HABERİN NİTELİKLERİ **11**
1.2.1. Doğruluk 11
1.2.2. Gerçeklik 12
1.2.3. Nesnellik (Objektiflik) 13
1.2.4. Çarpıtma 14
1.3. SAVAŞ HABERCİLİĞİ **15**
1.3.1. Savaş Haberciliğinin Tarihsel Gelişim Süreci 16
1.3.2. Savaş Gazeteciliği Ve Etik 19
1.3.3. Çatışma Alanlarında Enformasyon Kirliliği 20
1.3.4. Dünya Medyasında Savaş Haberciliği/Gazeteciliği 22

İKİNCİ BÖLÜM

2. AZERBAYCAN-ERMENİSTAN ARASINDAKİ DAĞLIK KARABAĞ SORUNU VE DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞLARI **24**
2.1. DAĞLIK KARABAĞ'IN TANIMLANMASI **24**
2.2. DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN TARİHİ SEYRİ **25**
2.3. BİRİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI **27**
2.4. İKİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI **31**
2.4.1. Savaş Öncesi ve Savaş Zamanı Ermenistan'ın Sivillere Yönelik Saldırıları 31
2.4.2. İkinci Karabağ Savaşında Sivillere Yapılan Saldırıların Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi 34

2.4.3. Savaşın Sonuçları 36
2.5. DÜNYA MEDYASINDA İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI 37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ RUSYA, TÜRKİYE VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ MEDYASINDA TEMSİLİ 42
3.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ 42
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 43
3.1.2. Örnekleme Yöntemi ve Süreci 44
3.1.3. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı 46
3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI 47
3.2.1. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin Konu ve Kaynak Açısından Dağılımı 47
3.2.2. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin Görsel Kullanımı Açısından Dağılımı 52
SONUÇ 57
KAYNAKÇA 62
ÖZGEÇMİŞ 68

ÖZET

Bu çalışmada Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan ve 44 gün süren II. Dağlık Karabağ Savaşı'nın basına yansımaları incelenmiştir. Bu kapsamda Savaşın yaşandığı tarihlerde Türkiye'de en fazla tirajı olan Sabah Gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Wall Street Journal ve Rusya'da yayın yapan Kommersant gazetesi incelenerek, içerik analizi yapılmıştır.

Gazetelerin arşivlerine internet ortamında erişim sağlanmıştır. Belirlenen temalara göre gazetelerde yer alan haberler kodlanmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 22.0 istatistik programı aracılığıyla yüzde ve frekans analizlerine tabi tutulmuştur.

Araştırma sonucunda II. Dağlık Karabağ Savaşı'na Türk ve Rus basınının oldukça önem verdiği gözlenirken, ABD basınının ise daha az ilgi gösterdiği belirlenmiştir. Sabah Gazetesi bu süreçte toplam 4.188 haber yapmış ve bu haberlerin 285'inin (%6.8) II. Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili olduğu, Rus Kommersant Gazetesi'nin toplam 2.078 haber yaptığı ve haberlerin 475'inin (%22.9), II. Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili olduğu saptanmıştır. ABD Wall Street Journal'de ise 1.194 toplam haber içerisinde Dağlık Karabağ Savaşı'na ilişkin 14 (%1.2) haberin yer aldığı belirlenmiştir.

Sabah Gazetesi'nde II. Dağlık Karabağ Savaşı'na ilişkin haberlerin %45,3'ünün başlığı bilgi verici, %32,3'ü açıklayıcı, %13,7'si destekleyici ve %8,8'i suçlayıcı kınayıcı söylemde verilirken, Kommersant Gazetesi'ndeki haberlerin başlığının %91,8'i bilgi verici, %5,9'u açıklayıcı, %1,5'i destekleyici ve %0,8'i suçlayıcı kınayıcı söylemde olup, Wall Street Journal'da yer alan haberlerin başlığının %100'ünün söylemi bilgi verici nitelikte olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ Savaşı, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri

ABSTRACT

In this study, the war between Azerbaijan and Armenia, which lasted for 44 days, was Deconstructed. The reflections of the Nagorno-Karabakh War on the press have been studied. In this context, the Sabah Newspaper, which had the largest circulation in Turkey at the time of the war, the Wall Street Journal in the United States (USA) and the Kommersant newspaper published in Russia were examined and content analysis was carried out.

Access to the archives of newspapers has been provided on the Internet. The articles in the newspapers are coded according to the determined themes. The obtained data were subjected to percentage and frequency analyses in a computer environment through the SPSS 22.0 statistical program.

As a result of the research, II. It was noted that the Turkish and Russian press paid great attention to the Nagorno-Karabakh War, while the US press showed less attention to it. Sabah Newspaper has made a total of 4,188 news in this process, and 285 of these news (6.8%) were made in World War II. According to him, it is related to the Nagorno-Karabakh War, the Russian Newspaper Kommersant made a total of 2,078 news, and 475 (22.9%) of the news were published during World War II. It has been established that it is related to the Nagorno-Karabakh War. In the US Wall Street Journal, it was determined that 14 (1.2%) of the 1,194 total news related to the Nagorno-Karabakh War were included in the news.

In the Sabah Gazette, II. The Nagorno-Karabakh War of the news concerning %45,3% title informative, %and 32.3% of the descriptive, 13.7% supportive and %8,8% incriminating kinayici of discourse, while the title of the news in the newspaper Kommersant 91,8% and informative, and 5.9% explenatory, %1.5% supportive %to 0.8% of incriminating condemnatory discourse in the title of the Wall Street Journal reports that 100% of informative nature and it was observed that the discourse.

Keywords: Nagorno-Karabakh War, Azerbaijan, Armenia, Russia, Turkey, United States

KISALTMALAR

ABD : **Amerika Birleşik Devletleri**

DKÖB: **Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi**

SSCB : **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği**

Vb. : **Ve benzeri**

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 1991-1994 Yılları İçerisinde Ermenistan Tarafından İşgal Edilmiş Dağlık Karabağ ve Çevresindeki Bölgeler 29
Şekil 2. II. Karabağ Savaş Sürecinde Türkiye'deki Gazetelerin Tirajları 45
Şekil 3. II. Karabağ Savaş Sürecinde ABD'deki Gazetelerin Tirajları..... 45
Şekil 4. II. Karabağ Savaş Sürecinde Rusya'daki En Yüksek Tirajlı Günlük Politika ve İş Hayatı Gazetesi 46

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haber Sayıları 47
Tablo 2. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haber Başlıklarının Söylemi 48
Tablo 3. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin İçeriği 49
Tablo 4. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin Kaynağı 51
Tablo 5. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Fotoğraf Varlığı 52
Tablo 6. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Fotoğraf Sayısı 53
Tablo 7. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Video Varlığı 53
Tablo 8. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Video Sayısı 54
Tablo 9. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Fotoğrafların İçeriği 54
Tablo 10. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Videoların İçeriği 55

GİRİŞ

Azerbaycan ile Ermenistan arasında 1920'li yıllardan itibaren Dağlık Karabağ sorunu yaşanmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ererek, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının ardından Dağlık Karabağ bölgesi Azerbaycan ve Ermenistan arasında silahlı bir çatışma alanına dönüşmüştür. Nihayetinde 1988-1994 yılları arasında Birinci Dağlık Karabağ Savaşı iki ülke arasında sürmüş ve Ermenistan Dağlık Karabağ'da Azerbaycan topraklarının beşte birini işgal etmiştir. O günden itibaren de bölgede iki ülke arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır.

27 Eylül 2020'de Ermenistan, Dağlık Karabağ'da Azerbaycan Ordusu'nun mevzilerine ateş açmıştır. Azerbaycan Ordusu'nun karşılık vermesi sonucunda II. Dağlık Karabağ Savaşı başlamıştır. Savaş 44 gün sürmüştür. 10 Kasım 2020'de Rusya'nın arabuluculuğu ile ateşkes anlaşması yapılarak savaş sonlanmıştır. Savaş sonucunda Azerbaycan, Ermenistan'ın işgal ettiği 5 şehir merkezi, 4 kasaba ve 286 köyünü işgalden kurtarmıştır. II. Karabağ Savaşı'nın sonucu Azerbaycan açısından tam anlamıyla bir zafer olarak değerlendirilirken, Ermenistan açısından ağır bir yenilgi olmuştur.

Bu çalışmada Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan ve 44 gün süren II. Dağlık Karabağ Savaşı'nın basına yansımaları incelenmiştir. Bu kapsamda Savaşın yaşandığı tarihlerde Türkiye'de en fazla tirajı olan Sabah Gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Wall Street Journal ve Rusya'da yayın yapan Kommersant gazetesi incelenerek, içerik analizi yapılmıştır.

Bu kapsamda araştırma üç bölümde ele alınmıştır. İlk bölüm "Savaş ve Çatışma Haberciliği ve Medyada Temsili" başlığında ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle haber tanımlanmış ve haber değerinden bahsedilmiştir. Ardından haberin nitelikleri açıklanarak, savaş haberciliğine giriş yapılmıştır. Savaş haberciliğinin tarihsel gelişim sürecine yer verilmiş, savaş gazeteciliği ve etik kavramlarından bahsedilerek, çatışma alanlarındaki enformasyon kirliliğinden bahsedilerek, dünya medyasında savaş haberciliği/gazeteciliği konusuyla bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın ikici bölümü "Azerbaycan – Ermenistan Arasındaki Dağlık Karabağ Sorunu ve Dağlık Karabağ Savaşları" başlığındadır. Bu bölümde öncelikle iki ülke

arasında sorun olan Dağlık Karabağ tanımlanmış, ardından Dağlık Karabağ sorununun tarihi seyri ve Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'ndan bahsedilmiş, çalışma konusu olan İkinci Dağlık Karabağ Savaşı üzerinde durulmuştur. Son olarak bu bölümde Dünya medyasında II. Karabağ Savaşı'nın nasıl yer bulduğu örneklerle açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümü "İkinci Karabağ Savaşının Rusya, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Medyasında Temsili" başlığında ele alınmıştır. Bu bölümde araştırmanın kapsamından ve yönteminden bahsedilmiş, ulaşılan bulgular tablolar aracılığı ile sunularak yorumlanmıştır. Araştırmadan ulaşılan sonuçların değerlendirilmesiyle araştırma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAVAŞ VE ÇATIŞMA HABERCİLİĞİ VE MEDYADA TEMSİLİ

Dünyanın farklı yerlerinde yaşanan savaş ve çatışmalarla birlikte savaş ve çatışma haberciliği de gelişme kaydetmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler, medya sektörünü etkilemekte, habercilikte önemli olan hızlı, öncü haberciliğe önemli katkılar sağlamaktadır. Yaşanan savaş ve çatışmaların bitmemesi de habercilik alanında savaş gazeteciliğini ön plana çıkarmaktadır. Haberciler mensubu oldukları medya kuruluşunun çıkarlarını gözeterek, kendi mesleklerini de etik ilkeleri ihlal etmeden yerine getirirlerken, savaş haberlerini medyaya taşımaktadırlar.

1.1. HABER TANIMI VE HABER DEĞERİ

Haberin tanımı konusunda fikir birliğinin olduğunu söylemek güçtür. Hala evrensel olarak uygulanabilir bir haber tanımı yoktur. Haberi tanımlamak, izlemekten daha zordur. Gazetecilikte haber, genel olarak olay veya olayların hikâyesi ve özeti olarak tanımlanmaktadır (Tokgöz, 2006: 209). Bireylerin yaşamını etkileyen tüm toplumsal gelişmelere ilişkin olumlu ve olumsuz bilgilerin gazete, televizyon, radyo, dergi gibi medya organları aracılığıyla kamuoyuna iletildiği metinlere haber denir. Demokratik bir sistemde bireylerin önemli hak ve özgürlükleri vardır. Bu hak ve özgürlüklerin en önemlilerinden biri de çevrede ve dünyada olup bitenleri öğrenme hakkı ve özgürlüğüdür. Bu nedenle haber doğrudan insanların bilgisini hedef alan bir olgudur (Gönenç, 2004: 81).

İnsanların haber alma ve haberdar olma isteği, haber için yapılan tanımlamalarda ön plana çıkmaktadır (Rigel, 2000: 178):

"Haber, okuyucunun bilmek istediği şeydir"

"Haber, okuyucunun ilgileneceği olaydır"

"Haber, insanların hakkında konuştuğu şeydir."

Haber olarak adlandırılan olgu, toplumsal hareketin içinde var olduğu için halk için oldukça önemlidir. İnsanlar okudukları haberlerde kendi hayatlarından kesitler bulurlar. Sıkıntılarının aktarıldığını, üzüntü ve sevinçlerinin medyaya yansıdığını görürler. Toplum, yaşamını medya organları aracılığıyla düzenler. Bireylerin haberlerle böyle bire bir, yüz yüze ilişki içinde olmaları nedeniyle haber medyanın en önemli silahı haline gelmektedir (Gönenç, 2004: 89).

Haber hayatın bir parçasıdır. İnsanları toplumla birleştiren güçlü bir araçtır. Haber, bugüne kadar olduğu gibi önemini ve gücünü artırmaya devam edecek, çünkü haber, halkın bilgi ihtiyaç ve beklentilerine doğrudan cevap veren bir çalışmanın ürünüdür (Gönenç, 2004: 86). Haber genellikle bir fikir, sorun ve olaya dayalıdır. Bunlar haberin ham maddesini oluşturuyor. Olaylar, fikirler, sorunlar ya anlatılarak ya da haber özetlenerek yapılır. Bu süreçte vurgulanması gereken en önemli nokta olay, problem ve düşüncenin ana çerçevesi içinde kurgulanmasıdır (Tokgöz, 2006: 214).

Haberi haber yapan içeriktir. Doğru bilgiye dayanmayan haberler toplumda kaosa neden olur. Taraflı haberler de haberin genel amacına ve evrensel doğasına aykırıdır (Gönenç, 2004-86-87).

Haber kurgusal bir metindir. Bu nedenle haberin de tüm kurgusal metinlerde olduğu gibi bir söylemi vardır. Haber, özetlediği ve aktardığı olgulara anlam kazandırır. Bir yandan haber söyleminde yer alan anlatımla olaylar/olgular kurulur, canlandırılır ve insanlara aktarılır. Öte yandan haber söyleminde egemen ideoloji yeniden kurulur (Tokgöz, 2006: 207).

Haberin bilgi ve kamu hizmetinin ötesindeki "etki gücü" de endişeleri artırmıştır. Haberlerde soru işaretlerinin başlangıcı, haberin ticari değerinin ortaya çıkmasıyla anlaşılmıştır. Haberin izleyenler tarafından doğru kabul edilmesiyle önemi artar. Zaman içinde basın kuruluşlarının güvenilirliğinin yanı sıra prestijinin de teminatı haline gelen habere olan bu taleple birlikte, milyonlarca insanın izlediği ve denetlediği bir güce sahip olması, haberi karlı bir ürün haline getirmiştir. Medya tarihinde haber kuruluşlarının kurumları incelendiğinde, haberin gündelik hayatta yaşamı değiştiren ve dönüştüren sürecin yapı taşı olduğu görülmektedir. Haberin iletişim sürecindeki iki aşamalı yapısı da çok katmanlılığı ortaya çıkarmaktadır. Haber toplama, düzenleme, dağıtım ve alım

ile gerçekleşen eylem-tepki aşamaları, mikro düzeyde haberleri, makro düzeyde gazeteciliği tartışmalı hale getirmektedir (Rigel, 2000: 177).

Haberin değerli olduğu aşikardır. Peki bir haberin yayınlanabilmesi için sahip olması gereken içerik değerleri nelerdir? Haber üretim aşamasında medya kuruluşunun yaratıcı grubunda yer alan genel yayın yönetmeninden stajyer muhabire kadar tüm eşik bekçilerinin haber yapım aşamasında önlerine gelen bilgilerden hangilerinin haberde yer alacağına karar vermelerine yardımcı olan kriterler üretim sistemine haber değeri denir (Rigel, 2000: 202).

Norveçli araştırmacılar Johan Galtung ve Mari Ruge'nin (1965) 12 haber değeri, gazetecilikte hala geçerli olan ve temel kabul edilen değerlerdir (Akt Çağlar, 2005):

1. Olayın süre (Sıklık) açısından uygunluğu: Habere dönüştürülecek olayların geniş bir zaman dilimine yayılmadan çok kısa bir sürede gerçekleşmesi haber değerini arttırır.
2. Olay Eşiği: Bir olay rapor edilecek kadar büyük mü? Daha büyük, daha iyi, daha dramatik gibi karşılaştırmalı değerlendirmede aşırılıktan yana bir tavır alınır.
3. Olayın Açıklığı/Belirsizliği: Herhangi bir konunun veya olayın kolay anlaşılır olması haber değerini artırır. Günümüz gazeteciliğinde medya tüketicisini ele geçirmek için sıklıkla kullanılan değerlerden biridir. Basitçe açıklanabilen konular karmaşık olanlara tercih edilir.
4. Olayın Anlamlılığı: Benzerlikler, diyaloglar ve zıtlıklar çatışma yarattığında, haberlerde birbiri üzerine inşa edilen olumsuzluklar benzerlikler tarafından yok edilebilir. Örneğin, İngiltere'de meydana gelen bir olay, Amerikalılar için Hindistan'da meydana gelen bir olaydan daha anlamlıdır.
5. Olayın uyumu: Rutin haber anlayışıyla ilgilidir. Olayın haber değeri, önceden bilinen, beklenen gerçekleştiğinde artar.
6. Olayın Beklenmedikliği: Beklenmeyen olaylar, günlük olaylardan daha fazla etki yaratır.

7. Olayın Sürekliliği: Haber listesinde ilk sırada yer alan bir olay, ilerleyen günlerde gelişmeler bültenin sonlarına doğru verilmiş olsa da çekiciliğini korur.
8. Kompozisyon: Haberi dengelemek demektir. Bir etkinlik, haber bülteninin genel bileşimi açısından yayınlanamaz, çünkü bültende yer alan haber konuları bir bütün olarak ele alındığında belli bir denge sergilemeleri gerekmektedir.
9. Elit Milletlere Atıf: Daha haber değeri olan milletler var. Örneğin, uluslararası arenada güçlü ABD. Haberin öznesi olan veya haberin tematik yapısını oluşturan seçkinler, haber seçiminde ana değişken olarak kullanılmaktadır.
10. Elit Kişilere Atıf: Uluslararası/ulusal kamuoyunda ünlü/önemli kişiler haber değeri taşır.
11. Kişiye gönderme: Bir olayı kişilere indirgemek yani olayı kişiselleştirmek haberin daha kolay anlaşılmasını sağlar.
12. Olumsuz bir şeye gönderme: Haberlerin çoğu olumsuzlukla ilgili. Siyasi gelişmeler olumsuz olmalı. Günlük hayat olumsuzluklarla, özellikle trafik sorunlarıyla doludur. Bir gazeteci ödül töreni ile terör saldırısı raporu arasında seçim yapacaksa, seçim ikincisi olacaktır.

Haber aslen para kazanmak için değil, prestij sağlamak ve halka faydalı bilgiler sağlamak için yayınlandı. Ancak günümüzde bu durum değişmiş, para kazanmak ve basım gücüne sahip olmak için haberler yayınlanmaktadır (Suzanne, 2001: 207). Haberin medya için önemli bir silah olduğu söylenmiştir. Gazeteciler haber içeriğini oluştururken bu silahı insanları fikren öldürmek için değil, zenginleştirmek ve halk adına hareket ettiklerini göstermek için kullanmalıdır. Bu nedenle haberlerin içeriğini düzenlerken gazetecilere çok önemli sorumluluklar düşmektedir (Gönenç, 2004: 89).

Dursun (2005: 69), haberi tanımlarken, hemen herkesin söyleyebileceği şu tanımlamaya yer vermektedir: “Haber, gerçek dünyada meydana gelen olaylar, kişiler ya da şeyler hakkındaki en son, en yeni ve en ilgi çekici enformasyondur ve bu anlatıya göre, haberin içerdiği enformasyonun nesnelliğinin, dengeliliğinin, tarafsızlığının

bütünüyle sağlanması ya da hiç değilse en çoklaştırılması mümkündür. Bunu sağlamada bütün sorumluluk ve iş muhabirin, gazetecinin performansına düşmektedir."

Birçok eylemin ya da söylemin hedef kitlelere ulaşması engellenmekte ya da ertelenmektedir, çünkü herhangi bir eylem ya da söylemin kitlelere ulaştırılması için onun haber değeri taşıması gerekmektedir. Mutlu (1995: 51), haberin taşıması gereken değerleri, "haber öykülerinin seçiminde, kurulmasında ve sunulmasında kullanılan profesyonel kodlar" olarak tanımlamaktadır. Bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığına önce ona yaklaşan muhabir karar vermektedir. Şüphesiz her olayı haber adlandırmak doğru değildir ve bu açıdan yaklaşıldığında muhabirin kaleme aldığı bir çok olayda haber değeri bulunmayabilir.

Haber değerlerinin tümünün birden ya da kısmen haber yapılırken kullanımı, haberciliğin temel ilkelerine uyulup uyulmadığını göstermektedir. Özellikle 5N+1K kuralı, haber değerleriyle haberin oluşturulmasında ne gibi sorulara yanıt arandığını göstermek için geliştirilmiştir. Başka bir deyişle, haberciliğin temel ilkelerini oluşturan haber değerleri, haber yapma yönünden hiçbir zaman vazgeçilemeyen temel etken olarak nitelendirilmektedir (Tokgöz, 2003: 200-201).

Haber değeri ile ilgili çalışmaların temelini oluşturan ilk çalışma ABD'de 1922 yılında Walter Lippmann tarafından gerçekleştirilmiştir. Lippmann, yayınlanmaya değer bir haber ile yayınlanmaya değer olmayan haber arasındaki temel ayrımın ne olduğu sorusundan hareket ederek haber değeri ve haber olabilmenin kriterlerini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonucunda ise, haber değerini çeşitli olayların varlığına ve birleşimine göre basın tarafından yayınlanmaya değer görülmesi olarak açıklamıştır. Yaptığı bu çalışmada haber değeri ile ilgili görüşlerini somut çalışmalarla geliştirmiştir. Lippmann'a göre bir olayın haber değerine sahip olabilmesi için alışılmışın dışında (sürpriz, sansasyonel, vb.) olması, tasarlanması, süreyle sınırlandırılması, yapısının basit olması, bir mantığa ve anlama sahip bulunması, olaya etkili ve/veya ünlü kişilerin katılması ve olay yerinin okura yakın olması gerekmektedir (Alver, 2011: 109). Haber değerini belirlemedeki kıstaslar, toplumsal yapılara ve kitle iletişim araçlarının yayın politikalarına göre değişiklik göstermektedir. Sonuçta neyin haber olup olmayacağına belirlenen haber değerleri çerçevesinde karar verilmektedir. Aslında haber değeri için ortaya çıkmış gazetecilik pratiklerinin kendini meşrulaştırmasıdır denilebilir (Karaduman ve Karaduman, 2004: 246).

Haber medyasında bir klasik haline gelen "köpeğin adamı ısırması" örneği Batı dünyasında yaygın haber anlayışı olarak kabul edilmektedir. "Bir köpek adamı ısırırsa bu haber değildir, bir adam köpeği ısırırsa bu haberdir." örneği, insanın ilgisini çekme, ilginç gelme, alışılmışın dışında olma olarak gösterilmektedir. Ancak bir olayın haber olması için sadece bu değerleri taşıması yeterli değildir. Schneider ve Paul, haberi tanımlarken üç kavrama vurgu yapmaktadır (2002: 40): "Haber okuyucu ve dinleyici için öncelikle yeni gerçeklerle ilgili, doğru ve anlaşılır bilgilerdir ve sonrasında şu ikisinden birisidir: Önemli (bu çoğu zaman ilginç de demektir ama her zaman değil) ya da ilginç." Pek çok araştırmacı tarafından yapılan çalışmalar sonucu ortaya konan haber değerlerini Tokgöz (2003: 200), genel olarak beş başlıkta toplamıştır:

1.1.1. Zamanlılık

Haberde zamanlılık ilkesi, haberin zamanlı olması değerini yansıtırken, daima "ne zaman ortaya çıktı" sorusuna da yanıt vermektedir. Haberlerin diğer tüm enformasyon türlerinden ayırt edilebilmesi için öğrenildiği anda gösterilmesi, belirtilmesi çok önemlidir. Bu açıdan her haber için zaman, haberin yayınlanması ve yayınlanmasının belirlenmesi bakımından ana etken olmaktadır.

Haberde zaman ögesini belirleyen veya gösteren üç ana bileşke bulunmaktadır. Bu bileşkelerin tümü ise; habere zamanlılık değeri kazandırmaktadır. Bu üç ilke;

- Yenilik (recency): Bu ilke, haberi oluşturan olayın yeni olarak oluşmasını değil, yeni olarak bildirilmesini işaret eder. Burada amaç, unutulmuş, ihmal edilmiş enformasyonu gün ışığına çıkarmak, ona yenilik kazandırmaktır. Buna karşın zamanında değerlendirilmeyen bir olay önemini yitirebileceği gibi belki de haber olma özelliğini de kaybedecektir. Yenilik bileşkesi haberin inandırıcılığı açısında da önemli bir ilkedir (Bülbül, 2000: 113).

- Anilik (immediacy): Anilik en son olan olaylarla bunları haber yapan kitle iletişim araçlarını birbirine bağlar. Gazeteci hangi yöntemle olursa olsun kaynağa ulaştığında sağladığı verileri vakit geçirmeden değerlendirmeli ve habere dönüştürmelidir. Bu süre mümkün olan en kısa zaman dilimini içine almaktadır. Aniliğin özünde ivme ve hızlı olma bulunmaktadır (Bülbül, 2000: 113).

- Geçerlilik (currency): Olayları toplumun çeşitli kesimleriyle bağlantılı tutar. Geçerlilik süreci haberin oluşumuyla başlamakta ve kitle iletişim aracına ulaştırılmasıyla sona ermektedir. Başlangıçla sonuç arasında geçen süre uzatıldıkça haberin değerini yitirebileceği olası bir durumdur (Bülbül, 2000: 114).

1.1.2. Yakınlık

Haberin, haber niteliği kazanmasına özen gösteren bir diğer haber değeri yakınlık olarak kabul edilmektedir. "Ne zaman" sorusu zamanlılık ilkesini gösterirken "Nerede" sorusu da yakınlık ilkesine işaret etmektedir. Haberi alma bakımından hangi kitle iletişim aracı olursa olsun izleyiciler kendilerine yakın olan ve aşina oldukları yerlere, adlara birinci dereceden ilgi duymaktadırlar. Yakın çevrelerinde sürekli olup bitenleri merak etmekte ve ilgiyle öğrenmek istemektedir (Tokgöz, 2003: 203). Habere yakın olmak mesafe anlamında yakın olmak demek değildir. Muhabir, olaya mesafe açısından uzak kalmış olabilir ancak yapacağı her çeşit araştırma, kaynak taraması ve yan bilgilerle yakınlaşma olanağına sahiptir.

1.1.3. Sonuç

Haberde sonuç değeri de zaman kadar önemlidir. Olayı, haber formatına oturtan değer, genelde sonucudur. Sonuç, haber değeri taşıması, çatışma, gelişme veya kazalardan ileri gelmektedir. Çatışmalı, karmaşık olaylar ve sorunlardan ortaya çıkanları değerlendirme sonucun önemini ve büyüklüğünü belirlemektedir. Bu bakımdan haberde sonuç ögesini değerlendirirken şu sorularla işe başlamak gerekmektedir: "Haberi bu kadar büyük hale getiren nedir?" ve "Kim bu haberi bu kadar büyütmektedir?" "Ne?" sorusu bize haberin sonuç ilkesini vermektedir. Gazetecinin sonuç ögesini iyi değerlendirmesi, haberin önemini, büyüklüğünü belirlediği gibi haber üzerinde yerinde ve doğru hüküm vermesinde başarılı olmasına yol açmaktadır (Tokgöz, 2003: 204-205).

1.1.4. Önemlilik

Haberin önemliliğini "nasıl?" ve "neden?" soruları belirlemektedir. Bir haber bu sorulara cevap verebildiği ölçüde önemlidir. Önemlilik ilkesi, haber üzerinde hüküm verme yönünden sonuç ilkesi kadar önem arz etmektedir (Tokgöz, 2003: 205). Önemli olmayan olay ve bilgi haber değildir. Bu anlamda iki unsura bakmak gerekir:

- Toplumun çoğunluğunu etkiliyor mu?
- Bu etkilenmenin sonuçları ne olacak?

Bireylerin bilmek istedikleri doğrultusunda uymak isteyecekleri öneriler ya da kendilerini uyarlamak isteyecekleri durumlar önemlidir (Girgin, 2002: 14). Olayları önemli yapan etkenler arasında ünlü kişiler, bazı ülkeler, kurum ve kuruluşlar, sayılar, çelişkiler, buluşlar, garip olaylar vb. yer almaktadır.

Gazetede en önemli haber gazetenin birinci sayfasından manşetten, radyo ve televizyonda da ilk haber olarak verilmektedir (Yüksel ve Gürcan, 2005: 59).

1.1.5. İnsanın İlgisini Çekme

Haber değerlendirme ölçütleri içinde en tartışmalı ilkelerden biridir. Bazen, "Halk bunu istiyor." mantığıyla hem gazete haberciliğinde hem de televizyon haberciliğinde yapılan yanlış işleri meşrulaştırma, bu gerekçenin arkasına sığınma politikası izlenmektedir. Haber, kuşkusuz insanların ilgisini çekme niteliği de taşıyacaktır. Ancak bu nitelik, özenti olmamalı, olayın doğasında bulunmalıdır. İlgi çekicilik "çok, orta, az" düzeylerde öne çıkmaktadır. Bazı haberler, ilgi çekicilik unsurunu çok, bazıları orta, bazıları da az içermektedir. Kişinin ilgisini çekme olgusu, haberin içeriği ve hedef kitleler bakımından değişen bir değeri ifade etmektedir. Üstelik çoğu kez de sübjektif bir görüşe dayanmaktadır. Örneğin, birine göre önemli olan, başka birine göre daha az önemlidir. Burada vurgulanan, olayın mutlaka haber değerinin olmasıdır ki bu ilgi çekiciliğine bağlıdır. Olağan dışı olaylar, maceralar, aşklar, savaşlar, doğal afetler, karışıklıklar, çatışmalar, kuşkular ve çelişkiler insanların ilgisini daima çekmiştir. Habercilik anlayışında da ilgi çekme ön plandadır ve önemlidir. İlgi çekmeyen olay zaten haber değildir. Ancak ilgi çekicilik, olayın içeriğine ve yayın organının bakış açısına ve hedef kitlelerine göre değişmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2013: 21-22).

Haber kavramıyla ilgili yaklaşımlardan söz ederken liberal-çoğulcu yaklaşımın da üzerinde durulması gerekmektedir. Haber değeri ile ilgili olarak da bu bakış açısının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Liberal-çoğulcu yaklaşıma göre, haber değeri bir olay ya da olgunun kamu yararı açısından öneminin belirlenmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda, haberin iki farklı açıdan etkinliğinin olduğu, ancak daha çok kamu yararına olan yönünün ağır bastığı öne sürülmektedir. Liberal-

çoğulcu görüş, medya kuruluşlarının toplumsal olay, olgu, görüş ve gerçekleri bir ayna gibi yansıttığını savunmaktadır. Bu nedenle haberlerin oluşturulmasında tarafsız bir bakış açısı sergilendiği ve bu tavırla üretilen haberlerin doğruyla özdeş olduğu düşünülmektedir (Karabay, 2000: 92).

1.2. HABERİN NİTELİKLERİ

Haberin tanımına yönelik geliştirilen yaklaşımlarda tam bir fikir birliği bulunmamakla birlikte, haberlerin belirli özelliklere sahip olması gerektiği konusunda fikir birliği olduğu söylenebilir. Morresi (2003: 30) "olaylara saygı", "çarpıtmadan konuşma" ve "tekzip" olarak değerlendirdiği bu kodların belli temel ilkeler etrafında ifade edildiğini ve gazeteciliğe meslek olarak girenlerin bu kodlar içinde sorumluluk aldıklarını vurgulamaktadır.

1.2.1. Doğruluk

Muhabir, kaynağının güvenilirliğinden şüphe ederse, haberin doğruluğunu çeşitli kaynaklarca teyit ettirmelidir. Haber doğrulanmadıkça veya gerçeklere dayanmadıkça, doğruluk, güncellik ve geçerlilik unsurları taşıyamaz (Girgin, 2002: 10). Haberin doğruluğu genellikle gazetecilerin işlerini sorumlu bir şekilde yaptıklarının kanıtıdır. Hiçbir gazeteci sorumsuz olarak damgalanmak istemez (Tokgöz, 2006: 56).

Doğruluk, gerçeği olduğu gibi yansıtmakla ilgilidir, tersine çevirmek değildir. Acı ya da tatlı, gerçek verilecektir. Bütün yazım türlerinde, özellikle haberde doğruluk en önemli ilkedir (Bülbül, 2001: 43). Doğruluk gazetecilere büyük sorumluluk yükler. Gazeteciler her zaman temel ilke olarak insanların refahı için çalışmalı ve her zaman gerçeği aramaya kendilerini adamaları gerektiğini hatırlamalıdırlar. Gazeteciler, yüzde yüz doğru olmasa bile haberlere sadık ve özgün kalmaya çalışmalıdır. Haberlerde hangi tarafta yer aldığının ve kişilerin özgürlüğünü ihlal ettiği iddialarının önüne geçilmesinin tek yolu budur (Tokgöz, 2003: 57).

Gazeteciler deprem ve yangın gibi büyük olayların ilk dakikalarında ölenlerin sayısı hakkında bilgi yazarken dikkatli olmalıdır, çünkü ilk belirlemeye dayalı sayılar vardır. Bu amaçla ilk haberde (haber ajansı, radyo, TV haber) zayiat sayısını elde edilen bilgilere göre taahhüt etmelidirler. Bu rakamlar daha sonra belirlenen ve yetkililerin kendileri tarafından açıklanan veya teyit edilenlerden daha küçük olabilir. İlk birkaç

dakikada elde edilen bilgilerden daha az sayıları yazan gazetecilerin, ilk dakikadaki sayıları yüksek yazanlara göre hata yapma olasılıkları daha düşüktür, çünkü muhabir ilk haberde ve sonraki haberde verdiği daha az miktara ekleme yapma imkanına sahiptir. Haberlerinin rakamlarını ve aldığı bilgileri yazan muhabir, ilerleyen saatlerde açıklanan can kaybı sayısı azalırken, sanki ilk haberini yanlış verilere dayanarak yazmış gibi olur. Bu da okuyucuların gazetecilere olan güvenini azaltıyor, çünkü gazetecilerin ve gazetelerin en önemli özelliği güvenilirliktir. Ayrıca, muhabir, web sitesinde veya materyalde bulduğu haberlerin açıklamasını kaynağın doğrulamasına sahip olmalıdır, çünkü bilgiler güncelliğini yitirmiş olabilir veya haber kaynağı, yazılı açıklamalarının izinleri veya doğrulamaları olmadan kaynak olarak kullanılmasını onaylamayabilir (Ay, t.y.: 72).

1.2.2. Gerçeklik

Gerçeklik, gazeteciliğin özü ve temel ilkesidir. Mesajlar bize kişisel algı ve aşağıdakilerden iletilir. Dolayısıyla verici doğal olarak onun kişisel izlerini ve değerlerini taşır. Haberin doğruluğu, daha doğrusu gerçeğe en yakın ifadesi, muhabirin kişiliğine, deneyimlerine, kişisel veya toplumsal beklentilerine, ahlaki değerlerine ve haber kaynağının güvenilirliğine bağlıdır (Girgin, 1998: 15).

Dietmar Mieth, gerçekliğin temel bir ihtiyaç olduğuna dikkat çekse de, gerçekliği hesaba katmayan, fiziksel gerçeklikten tamamen kopuk bir soyutlama içinde yaşayamayacağına dikkat çekmektedir. Baudrillard, gerçekliğin iki kavramı olduğunu, içinde yaşadığımız "fiziksel gerçeklik" ve medya tarafından üretilen "gerçeküstü" olduğuna ve gerçeküstün genellikle fiziksel gerçekliğin yerini aldığına ve daha gerçek hale geldiğine işaret etmiştir (Morresi, 2003: 113-120). Bir şeyin hakikati, bir şeye duyulan arzuyla karıştırılmamalıdır. Bu kişi genellikle arzu ettiği şeye sadık olma eğilimindedir. Ancak bu sübjektif unsurlar bir yana, asıl olan olaydır. Önemli olan, gazetecinin anlatıyı veya yeniden yapılandırmayı bu gerçeklere ne ölçüde dayandıracağıdır. Hiçbir haberin tek bir formatı yoktur; yalnızca gerçeğe yakın, olumlu veya olumsuz katkıları olan farklı versiyonları vardır (Girgin, 1998: 15)

1.2.3. Nesnellik (Objektiflik)

Objektiflik kavramı, değerler olsun veya olmasın, gerçekleri seçme, düzenleme, çerçeveleme ve kamu gündemini belirleme sürecinde haberlerin nasıl yaratıldığı ve iletildiği ile ilgilidir. Objektiflik genellikle, gerçekleri değerlerden ayırabileceği ve ayırması gereken bakış açısı olarak tanımlanır. Gerçekler, bağımsız geçerliliğe açık dünyaya ilişkin iddialardır; Herhangi bir bireyin kişisel tercihlerinin bozucu etkilerinden uzak ifadelerdir.

Değerler, herhangi bir bireyin dünyanın nasıl olması gerektiğine dair bilinçli ve bilinçsiz tercihleridir, son derece özneldir ve diğer insanlar üzerinde hiçbir hukuki etkisi yoktur (Schudson, 2002: 100). Aslında toplumun bir izleyici olarak muhabirden beklediği şey, objektif gazetecilik yani olayları tasvir etmekten ziyade olayların toplumsal önemini açıklamak ve olayları yorumlamaktır. Aslında bu beklentiye sahip izleyicilerin çoğu, kendi hayat görüşleri doğrultusunda yorum yapan yayın organlarını tercih etmektedir. Bu durum izleyici beklentilerine göre şekillenen yayın kuruluşlarında çalışan gazetecilerin tarafsızlık göstermelerini zorlaştırmaktadır (Çaplı, 2002: 89).

Haberde objektif olmanın kriterlerinden biri de denge kuralıdır. Temel kural, bir görüş veya iddiaya dayalı haberlerin karşıt görüşleri içermesidir. Gazeteci böyle bir olaya yaklaşırken mutlaka tarafların görüşlerine eşit yer ve zaman ayırmalı, dengeyi hiçbir görüş lehine bozmamalıdır. En önemlisi haberde kendi görüşüne yer vermemeli, yorum gerektiren bir durum varsa bunu hedef kitleye bırakmalıdır (Bülbül, 2001: 71).

Ayrıca, nesnellik olasılığı efsanesi ve gerçeği yansıtma görevi, uygulanmamasına rağmen, mesleki uygulamanın doğruluğu ve yanlışlığına ilişkin bazı kriterlerin geliştirilmesiyle desteklenmiştir. Tüm bu kriterlerin sorunlu doğası, ortaya çıkan ürünler olarak haber metinlerinde her zaman fark edilir (Dursun, 2000: 24).

Kitle iletişim araçlarında önyargı, yayın ile başlar. Bir gazete veya dergi yayınlanınca, radyo, televizyon, web sitesi yayını başladığında, insanlar "Beni oku, beni izle, beni dinle" demek isterler. Yayın veya yayınla ilgilenen hedef kitle (okuyucu, izleyici, dinleyici) bu mesajı dinlemişse, bu aşamadan sonra diğer mesajları almaya hazırdır (Girgin, 1998: 18). Bağlılık veya seçicilik, haber zincirinin tüm bağlantı noktalarında meydana gelir. Birincisi, habercinin belirli bir şekilde (kendi inanç, tutum ve değerleri çerçevesinde) algıladığı olay vardır. Haber, ikinci aşamada her biri bilinçli

ve bilinçsiz olarak neyin gösterileceğine karar veren editörlere ve yönetime gider. Üst yönetim, reklamcılar, devlet yetkilileri vb. genellikle bilinçli karar alma süreçlerine dahil olurlar; kişisel/mesleki inançlar, tutumlar ve değerler bilinçaltı seçimlerinde rol oynar. Düzenleme odasından sunucunun masasına, başka bir seçici karar devreye giriyor: Her hikâyeye kaç dakika ayrılacak? Daha sonra yorumcular yanlılıklarını ses tonları, yüz ifadeleri vb. şekillerde yansıtarak sunarlar. Son olarak izleyici kendi inanç ve değerleri doğrultusunda neyin önemli olduğuna karar verir ve neyi alıp neyi bırakacağına karar verir (Matelsk, 2000: 20-21). İşlenmemiş haberler bu filtrelerden geçer ve "uygun" olanlar yayın için kalır. Filtre neyin haber değeri taşıdığını belirler. Medya profesyonelleri, oluşan ve bu süzgeçten geçen bilgiyi nesnel olarak tanımlamaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 345-346).

Bu açıdan bakıldığında haber sunumu; başlık, tür, boyut, ayak izi; sütun uzunluğu ve sayısı (sesli görüntülü haberlerin süresi), sıra; hangi sayfada, (sesli ve görüntülü haberlerde hangi sıralamada?), tekrar; doğrudan veya dolaylı olarak kaç kez yayınlandığı (sesli ve görüntülü haberlerde kaç kez verildiği) aşamalı olarak önyargılı hale getirilebilir. Haberlerde tarafsızlık tartışmasının sonu gelmeyecek. Her yayının kendine özgü duruşu ve yayın politikası vardır. Bu kuruluşlarda çalışan gazeteciler, çalıştıkları kurumun yayın politikası doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar. Editoryal bağımsızlığın kaybolması anlamına gelen bu durum, günümüz gazetecilerinin ve tarafsızlığının en büyük sorunlarından biridir. Haberin yazılması sırasında eşik bekçileri (editörler) çoğu zaman aktiftir. Birçok haberin yazımında devlet faaliyetinde bulunan resmi kurumların, patrona yakın bazı haber kaynaklarının veya farklı sosyal, ekonomik ve siyasi kuruluşların görüş ve önerilerine başvurularak haber tamamlanmaya çalışılır. Bu kaynaklar çoğunlukla kendi çıkarları doğrultusunda gerçeği çarpıtmakta ve haberi yapanlar bunu fark etseler de farklı bir şey yapmayı göze alamazlar (Peker, 2000: 31).

1.2.4. Çarpıtma

Haberlerde çarpıtma kelimesi "dezenformasyon" veya "distortion" kelimelerinden gelmektedir. Bir olayı haber olarak yayınlamak, habere taraflı bir bakış açısı eklemek demektir. Gerçeğin tamamen olmasa da çarpık yönlerinin olması haberin birçok ilkesine aykırıdır.

Rıdvan Bülbül, haberlerde çarpıtmanın genellikle dış haberlere uygulanan bir durum olduğunu belirtmektedir. Dış politikalara uygun olarak hazırlanan haberlerin temelinde ekonomik, ideolojik ve siyasi çıkarlar yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerin medya organları daha çok savaş, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi olumsuzluklardan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin haber verilerini seçmektedir. İç haberlerde en çok siyasette hükümet ile muhalefet arasında, iş dünyasında ise rakip örgütler arasında çarpıtma görülmektedir (Bülbül, 2001: 74).

Yakın tarihin çarpıcı bir dezenformasyon örneği, doksanlı yılların başında 1. Körfez Savaşı[1] sırasında görülmüştür: 15 yaşındaki Kuveytli bir kız ABD Kongresi'nde kürsüye çıkarak Irak askerleri tarafından kuvözlerde prematüre bebeklerin katledilmesini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bu ürkütücü anlatının, Amerikan kamuoyunda Körfez İstilasını onaylamak için bir gerekçe uyandırdığı ve Başkan Bush'un Kongre'den savaşı onaylamasını kolaylaştırdığı bilinen bir gerçektir. Daha sonra bu genç kızın para karşılığı tutulduğu ve konuşmanın içeriğinin tamamen uydurma olduğu ve Kuveytli bir diplomatın kızı olduğu anlaşılmıştır (Can, 2005: 122).

1.3. SAVAŞ HABERCİLİĞİ

Savaş, insanlık tarihinin en eski ve önemli olgularından birisidir. İnsanlar toplu yaşama geçtikleri yıllardan bu yana birbirleri üzerinde üstünlük kurmak için savaşmaktadır. Savaşlar sonunda galip tarafın da mağlup tarafından da hayatı kökten değişir. Bu nedenle çatışma alanlarında yaşananlara ilişkin bilgilerin kaydı, tarih boyunca büyük önem taşıyan bir etkinlik olmuştur (Işık, 2020: 36).

Savaş habercileri, savaş, çatışma ve deprem gibi olağanüstü dönemlerde yaşanan gelişmelere dair kamuoyunu bilgilendirmek üzere, iletişim araçlarını kullanarak topladığı enformasyonu gazetecilik alanının yerleşik kuralları, bağlı olduğu basın kuruluşunun yayın politikasına göre haber formatında düzenleyen ve aktaran medya profesyonelleridir (Geyik, 2021: 54).

Etkileri nedeniyle savaş, insanlık tarihinin ilk yıllarından itibaren birey, toplum ve devlet hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Dolaysıyla hem yöneticiler hem de halk çatışma alanlarında yaşananlardan en kısa zamanda haberdar olarak hem

[1] Birinci Körfez Savaşı(1990-1991), ABD öncülüğünde İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır gibi 28 devletin askeri koalisyonuyla Irak devleti arasında yapılan savaştır.

meraklarını gidermek hem de aldıkları bilgiler doğrultusunda savaşın olumsuz etkilerinden korunmak için tedbirler geliştirmek için çabalar. Bu nedenle savaşa ilişkin anlatılar her zaman ilgi çeker, bu ilgi kitle medyasının ortaya çıkması ile birlikte daha da artar (Işık ve Özdemir, 2019: 853).

1.3.1. Savaş Haberciliğinin Tarihsel Gelişim Süreci

Pers Savaşları (M.Ö. 499- M.Ö. 449) sırasında yaşananları anlatan "tarihin babası" Herodot'un (M.Ö. 494-425) aynı zamanda ilk gazeteci olarak kabul edilmesi, savaş ve gazetecilik ilişkilerinin çok uzun bir geçmişe sahip olduğunu gösterir. Heredot'unkilere benzer şekilde Thucydides'in (M.Ö. 460- 400) Peloponnes Savaşları'na ilişkin anlatıları da, savaş gazeteciliğinin ilk örnekleri arasında Gösterilmektedir (Işık, 2020: 36).

Dünya basın tarihine baktığımızda savaş haberlerinin gazetelerde görünmesi ve bu haberlerin propaganda amaçlı kullanılması 1878 yılında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşına kadar uzanmaktadır (Duran, 1999: 75). Farklı kaynaklar incelendiğinde ise günümüzde savaş muhabirliği diye bilinen gazetecilik anlayışının 1854 Kırım Savaşı`nı haberleştiren Howard Russel`in adı ile özdeşleştiği görülmektedir. Russel, Kırım savaşını haber yapan ve ilk savaş muhabiri olarak kabul edilen gazetecidir (Çubukçu, 2005: 72).

İçinde yaşadığımız yüzyılda insanların haber elde etme imkanları daha da genişlendiğinden, çatışma bölgelerindeki haberlere ulaşmak geçmişe nazaran daha da kolaylaşmaktadır. Küresel yayıncılık anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte, çatışma bölgelerinde gelişen olaylardan haberdar olmak için yalnız diplomatik kanalları, resmi devlet açıklamalarını beklemek gerekmemektedir. Çatışma bölgelerine ulaşan gazeteciler bulundukları yerlerden haberler hazırlayarak dünya kamuoyunu ilk elden bilgilendirmektedir. Savaş bölgelerinden yapılan canlı yayınlar, orada yaşayan insanlarla gerçekleştirilen söyleşiler, belki de mevcut sıcak savaşın arka planını görebilmek için zihinleri daha da aydınlatmaktadır.

Geride bıraktığımız 20. yüzyılın savaş yüzyılı olarak tanımlandığı görülmektedir. İki büyük dünya savaşı, I.ve II. Körfez savaşları, Vietnam ve başka savaşlara sahne olan

bir yüz yılda sıcak bölgelerde çalışan gazetecilerin de üzerlerine düşen sorumluluk bir hayli artmıştır.

Özellikle Vietnam savaşı medya-savaş ilişkisi ve savaş muhabirliği konusunda yeni bir yol çizmiştir. Vietnam savaşında elde edilen başarısızlığın başlıca sebepleri arasında Amerikan medyasının çalışma prensiplerini de eleştiren ABD yönetimi, askeri mağlubiyetle birlikte olayın faturasını medyaya da kesmiştir. Amerikan ordusunun başarısızlıklarıyla beraber, ordunun yaptığı haksızlıkları gazete ve televizyonlarda yayınlayan medya, Vietnam savaşının meşruiyetinin sorgulanmasına katkıda bulunmuştur. Böylelikle kamuoyunda savaş aleyhtarı grupların ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Duran, 2001:79).

Nitekim Vietnam savaşının başladığı ilk aylarda medya ABD yönetiminin arzuladığı gibi bir tutum sergilemiştir. Gazeteler, savaşla ilgili olayları karşı tarafın komünist saldırılarına karşı cevap, dünyayı komünizmin pençesinden kurtarmak şeklinde haberleştirmiştir. Yukarıda ifade edilen tarzda haber yapmakla medyanın, Vietnam olaylarını askeri müdahaleden daha çok insani ve yapılması gereken bir eylem olarak göstermeye çalıştıkları görülmektedir (Mutlu,2003: 201).

Vietnam savaşı esnasında savaş gazeteciliği bakımından bir dönüşümün yaşanmasına sebep olan olaylardan biri de, gazeteci W.Conkrite'nin ABD'den Vietnam'a giderek olayları yerinde gözlemlemeye karar vermesi olmuştur. Savaş alanında gerçekleşen olayları resmi kaynakların aktardığı bilginin yerine birebir yerinden gözlemlemeyi seçen Conkrite, tek taraflı ve kontrollü haber akışının seyrini değiştirebilmiştir. Conkrite'nin aktardığı haberler sayesinde Vietnam'daki olayların gösterildiğinden farklı olduğunu, yüzlerce Amerikan gencinin amacını bilmedikleri bir savaşa gönderildiklerini halk görebilmiş ve savaş aleyhtarı çıkışların yükselmesine hız katmıştır (Yıldız, 2001:105).

Savaşın televizyonda yayınlanmasında bir başka dönüm noktası da Birinci Körfez Savaşı'dır. Gazetecilik anlayışını "Kıyameti de göreceğiz" sloganıyla özetleyen CNN, Birinci Körfez Savaşı sırasında yaptığı "canlı savaş" yayınlarıyla tüm dünya televizyonlarını geride bırakmıştır. Pentagon'un teklifine itirazsız katılarak canlı yayın haklarını kazanan CNN, Pentagon'un "temiz" ve "medya" olarak nitelendirdiği bu savaşı

16 Ocak 1991'de yayınlamaya başlamıştır. Savaşın başladığını ilk duyuran kanal ABC olmasına rağmen, savaş yayınları tüm dünyada CNN'den izlenmiştir (Önk, 2011: 3994).

Savaş haberciliğindeki asıl değişim 2003 yılındaki İkinci Körfez[2] Savaşı'nda yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a girmesiyle başlayan savaş, habercilik açısından önemli bir kavramı gündeme getirmiştir. "İliştirilmiş Gazetecilik" diye Türk medya terminolojisine giren "Embedded Gazeteci" ya da "Embedded Muhabir" kavramı, haber yapan kişinin, savaşı ordu mensuplarının içinde yer alarak izlediği, dolayısıyla tarafsız kalmasının mümkün olmadığı bir savaş muhabirliği biçimini ifade etmektedir (Yamak 2013: 4). "İliştirilmiş gazetecilik" uygulaması olarak tanımlanan bu tarz haber üretim pratiği, her çevreden eleştirilere hedef olmuştur (Özgen, 2019: 121).

İliştirilmiş gazeteci ağının savaş haberciliği yöntemini değiştirdiği belirtilirken, haberlerin büyük çoğunluğunun bölgedeki bağlı gazetecilerden Amerikan ve İngiliz televizyonları tarafından sağlandığı belirtilmiştir. Geçmişteki savaş görüntüleri büyük ölçüde askeri brifinglere dayansa da, 2003'te iliştirilmiş gazetecilerin haberlerin yarısından fazlasını sağladığı ve Londra'daki editörlerin karşılaştığı sorunun cephe haberlerinin azlığı değil, bolluğu olduğu ifade edilmiştir (Lewis ve diğerleri, 2006: 188)

Çatışma alanlarında gazetecilik açısından hâkim modelin iliştirilmiş gazetecilik modeli olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu model gazetecilerin askerlerle birlikte hareket etmesi nedeniyle tarafsızlıklarını zamanla yitirmelerine ve haberlerini kaleme alırken oto sansür uygulamalarına neden olduğu dolayısıyla da basın özgürlüğünü sınırlandırdığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Gazeteciler, çatışma alanlarının asker yetkililerin izin verdiği bölümlerine ve onların istediği zaman dilimlerinde sıkı kurallara tabi olarak girebilmektedir. Bu durum yapılan haberlerin hakikatle ilişkisini zedelemekte ve iliştirilmiş gazetecilerden gelen enformasyonun güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır (Işık, 2020: 50).

Gazetecilik mesleğinin ayrı bir uzmanlık dalı olarak gelişim gösteren savaş haberciliği, son dönemde iletişim ve savaş teknolojileri alanında kaydedilen ilerlemeler, haber kaynaklarının içerik üretim sürecine doğrudan dahil olmasıyla birlikte başkalaşım geçirmektedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan 2. Karabağ Savaşı'nda,

[2] 2003 yılında ABD'nin önderliğinde önderliğinde oluşturulmuş Çokuluslu Koalisyon Kuvvetleri'nin bir askerî harekâtla Irak'a girmesiyle başlayan savaş. Irak Savaşı olarak da bilinmektedir.

özellikle resmi haber kaynakları olan asker ve hükümetin haber üretim sürecinde çok aktif rol üstlendiği ve muhabirlerin ise farklı bir konumda yer aldığı anlaşılmaktadır. Savaş habercileri, modern savaş haberciliği tarihinde ilk kez Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda, cephe hattını görmeden, sıcak çatışma ortamlarındaki gelişmeleri haberleştirme pratiğini deneyimlemiştir.

Yakın dönemde yaşanan Irak, Suriye, Libya, Somali, Bosna savaşlarında sıcak çatışma ortamlarında bulunarak, yerinden haber toplama tekniğini kullanma imkânı bulan, cephe hattından bizzat gözlem yaparak haber toplayan, kamera ve fotoğraf çekimi yapan gazetecilerin üstlendiği bu rolü, Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda ordu mensuplarının yerine getirdiği saptanmıştır. Bu rol değişiminin, savaş ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Daha önceki savaşlarda medyanın propaganda aracı olarak kullanılmasına yönelik geliştirilmiş bir savaş haberciliği pratiği olan "iliştirilmiş gazetecilik" uygulamasına, Azerbaycan Devleti başvurma gereği duymamıştır (Geyik, 2020: 68).

1.3.2. Savaş Gazeteciliği Ve Etik

Türkiye'de ve dünyada gazetecilik ve televizyon haberciliği alanlarında oluşturulmuş bazı basın meslek ilkeleri ve etik kurallar mevcuttur. Bu ilkeler ve kurallar özellikle de savaş, çatışma ve kriz dönemlerinde yapılan habercilikte daha ön plana çıkmaktadır. Gerçeklere riayet etme, doğru haber yapma, tarafsızlığını koruma ve en önemlisi objektif olma gibi etik ilkeler, gazetecilik ve televizyon haberciliğinde uyulması gereken en önemli ve belli başlı ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yamak, 2013:8).

Gazeteciler savaş zamanında birçok farklı etik sorunla karşı karşıyadır. Savaşlar, olağanüstü günleri ifade eder. Bu bakımdan medyanın savaştaki konumu da farklılık göstermektedir. Savaş ortamında genel etik ilke ve kuralların uygulanmasında zorluklarla karşılaşılabilir. Savaşta ahlaki kural ve ilkelerin değişken bir süreç izlediği genel olarak kabul edilmektedir (Bülbül, 2001b: 66).

Savaş ve çatışma durumlarında tarafsızlık ve denge ilkelerinin uygulanması ile etik kuralların uygulanmasında ciddi sorunlar görülmektedir. Bazı deneyimli gazeteciler, bu ilke ve değerlerin barış zamanı veya diğer insanların sorunları söz

konusu olduğunda geçerli olduğunu, ancak savaş ve çatışma gibi korku, terör ve merhametin güçlü olduğu ortamlarda ve ilgili meseleler karşısında geçerli olmadığını ifade etmektedirler (Çubukçu, 2005:66).

Savaş haberciliğindeki en önemli etik sorunlardan birisi de sansürdür. Savaş dışı zamanlarda bu sorunlar söz konusu olabilir, ancak savaşlar bir anlamda medya dünyasında turnusol işlevi gördüğü için savaş sırasındaki habere yaklaşım tarzı barış zamanlarından farklıdır. Bazı şeyler görmezden gelinir, üstü kapatılır. Hatta savaşlar, barış zamanında görülmeyen birçok şeyi daha net olarak ortaya çıkarır. Mesela Vietnam Savaşı'yla medyanın kötü alışkanlıkları gün yüzüne çıkmıştır.

Aynı durum Birinci Körfez Savaşı'nda da söz konusudur. Savaş, seyirciye ölülerin olmadığı, silahların görülmediği, bir video oyunu havasında, sadece akıllı bombaların kullanıldığı görüntü ve fotoğraflarla aktarılmıştır. Çatışmalar sadece birkaç ölüyle geçiştirilmiştir. Haberlerde kullanılan dil tüm vahşeti saklamış, ölen siviller yerine "kısmi zarar", halk yerine "yumuşak hedefler", bomba yağdırmak yerine "halı döşemek" terimleri kullanılmıştır.

Genel olarak gazetecilik mesleğinin temel kuralları ve özellikle muhabirin etik kaygıları savaş durumunda erozyona uğrayabilir, taviz verme ihtimali gündeme gelebilir. Olaylar karşısında nasıl davranılacağını ve haberi nasıl biçimlendireceğini kestiremeyen muhabir çeşitli sorularla yüz yüze gelebilir. Örneğin; Cesetlerin fotoğrafları gösterilmeli midir? Düşman kuvvetlerinden haber aktarılmalı mıdır? Savaş alanlarında askerlerin koyduğu sınırlara uyulmalı mıdır? Bütün bunlar savaş haberciliği ile ilgili konulardır. Hepsinin temelinde, gazeteci ve habercilikle ilgili etik ikilemler yer almaktadır (Yamak, 2013: 9-10).

1.3.3. Çatışma Alanlarında Enformasyon Kirliliği

Bilginin alınması ve iletilmesi olarak tanımlanan enformasyon kavramı aynı zamanda malumat anlamına da karşılık gelmektedir. Şekillendirilmiş bir fikri ifade etme, bir uygulamayı gösterme gibi enformasyon tanımlarının yapıldığı da görülmektedir. Çatışma bölgelerinde hızlı bilgi akışının olması, haberlerin merkeze anında ulaştırılması, haberlerin bölgedeki diğer medya çalışanlarına iletilmesi, diğer

gazetecilerle artan rekabet ve gelişen teknoloji gibi unsurların önemli faktörler olduğu söylenebilir.

Morgan Brigg gelişen teknolojinin etkisiyle taraflar arasında bağlantı kurmasına ve harekete geçirmesine neden olduğunu aktarmıştır (Berkman, 2017: 484). Enformasyon, dağıtılan verileri belirli bir amaç için birleştirerek, dönüştürerek ve düzenleyerek bilgiden yararlanmayı amaçlar (Dervişoğlu, 2004: 23). Görsel, işitsel veya belgesel olarak tanımlanan bilgi, iletişim sürecini başlatır ve sağlanan bilgilerin kalitesine uygunluğu belirlenir (Davenport, 2001: 21). Bilgilerde verilen mesaj, alıcıların bakış açılarında farklılıklar yaratmalı ve düşüncelerinde değişikliklere neden olmalıdır (Gürdal, 2000: 3).

RAND Corporation Türkiye uzmanı Katherine Costello'nun "Türkiye'de Rusya'nın Medya ve Enformasyon Operasyonlarını Kullanımı" başlıklı raporunda 2015 yılında Rus uçağının düşürülmesiyle ilgili temelsiz iddialara yer vermiştir. Bir başka örnek de Türkiye'nin DAEŞ'i desteklediği haberleridir. Batı ana akım medyasının haberin doğruluğunu sorgusuz sualsiz yayınlaması ve Rus medyasının haberleri takip eden ana akım medyada öne çıkması soru işaretlerini gündeme getiriyor. Muhtemelen, ABD'ye ulusal güvenlik konularında danışmanlık yapan RAND Corporation'ın manipülasyon ve enformasyon savaşı, diğer yandan gerçeği görmezden gelen ve raporların tarafsızlığına gölge düşüren bir operasyon olduğu söylenebilir.

Bilginin yargı içermesi nesnelliğinde önemli bir etken olmakla birlikte, zor olduğu için tarafsız değildir (Erdoğan, 1990: 57). Kamuoyunun gerçek temsilcilerin bağımlı hale gelmesi, sıcak bölgelerden aktarılan haberlerin kamuoyuna aktarılırken biz/onlar, cihatçılar/teröristler gibi ayrımlarla kitlenin algılarına yerleştirmek için mevcut hükümet tarafından kullanılır. Çatışma bölgelerinde çalışan gazetecilerin ilk görevi, iletilen verilerdeki savaşın dilini anlamak ve propaganda içeren durumlardan arındırmaktır (İnceoğlu ve Çoban, 2016: 29). Sıcak, iyi haberi ertelemektense kötü haberi erken vermenin daha iyi olduğu belirtilmektedir (Koçak, 2008: 45-49).

Günümüzde sıcak noktalarda çalışan gazetecilerin haber yapma ilkelerine bağlı kalmalarının pek mümkün olmadığı söylenebilir. Bunun nedenleri en başta haber merkezine haber verme baskısı, yeterli veri ve kaynak donanımının olmaması, kişisel değerler ve yargı ya da bir gruba bağlılık olabilir. Tüm bu sebepler göz önünde

bulundurulduğunda ister istemez enformasyon kirliliği, kafa karışıklığı yaratmaktadır. Diğer bir boyut ise ulusal yayın politikalarını dikkate alan, ulusal çıkarları ön planda tutan ve uluslararası ilişkileri ön planda tutan haberlerin enformasyon savaşının ortaya çıkmasına neden olmasıdır. Enformasyon savaşında doğruluk kanıtı bulunmamakla birlikte, ana akım medyada tüm tarafların çıkarına olan her bilgi parçasının boşa çıktığını ve böylece bir sindirme politikasının uygulandığını söylemek doğru olur.

1.3.4. Dünya Medyasında Savaş Haberciliği/Gazeteciliği

Savaş gazeteciliği ile ilgili en önemli sorunlardan biri, gazetecilerin yüksek risk altında olmaları ve savaş bölgelerinde hedef haline gelmeleridir. Sıcak bölgelerde farklı din ve milletlerden birçok gazeteci esir alınmakta ya da öldürülmektedir. Savaş gazeteciliği Avrupa ve Amerika'da daha ciddiye alınmaktadır. Savaş gazeteciliği hakkında eğitim almamış olan gazetecileri savaş bölgelerine göndermiyorlar. Özellikle İngiltere ve ABD bu konuda hassas davranmaktadır. Ünlü savaş muhabiri Jeremy Bowen; Daha önce eğitim verilmediğini, ancak şimdi sıcak bölgelere giden her BBC muhabirine çevre karşıtı, ilk yardım ve çevre eğitimi de dahil olmak üzere en az beş günlük eğitim verildiğini ve güvenlik danışmanlarının savunmasız bölgelerdeki gazetecileri koruduğunu belirtmiştir (Gültekin, 2012).

Irak savaşından önce Reuters ve birçok kurum çalışanlarını eğitim için Mısır'a götürdü, BBC ve CNN tehlikeli bölgelere gidecek çalışanlarına muharebe eğitimi verirken, Associated Press tüm çalışanlarına "hayatta kalma" sağladı. Irak savaşında görev yapmış olsalar da olmasalar da (Koçak, 2008: 132).

Reuters ve Associated Press gibi ajanslar sadece Irak savaşı konusunda değil, savaş muhabirlerine mayınlı arazi, ilk yardım, silah ve bombalama gibi konularda neler yapabilecekleri konusunda da eğitim vermektedir. Uluslararası Basın Enstitüsü'nün savaş bölgelerindeki gazeteci örgütleri tarafından; Eğitim, her türlü koruyucu ekipmanın sağlanması, tüm kişisel sigortaların yaptırılması, gazetecilerin dönüşünde gerekli tedavilerin sorumluluğunun alınması, güvenlik durumunun izlenmesi ve veri bankası oluşturulması, özgürlüklere dikkat edilmesi gerekli gördüğü konular arasında yer alıyor. Mesajları almak gazeteciyi fiziksel ve zihinsel baskılardan korumaktır. Batı ülkelerinin savaş gazeteciliği ile daha önce uğraşmış olmasının gün geçtikçe daha da yakınlaştığı ve önem kazandığı söylenebilir. Sıcak bölgelere gönderdikleri muhabirlere yeterli donanım

ve desteği sağladıklarını da görebilirsiniz. Aynı zamanda eğitime duyarlıdırlar, eğitim görmemiş medya çalışanlarını bölgeye göndermezler ve bir dereceye kadar güvenlikleri için gerekli önlemleri alabilmektedirler. Özetle teknolojinin gelişmesi ve yaratılan fırsatlar doğrultusunda Türkiye'ye göre daha fazla fırsatın ortaya çıktığı ve ciddiye alındığı söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AZERBAYCAN-ERMENİSTAN ARASINDAKİ DAĞLIK KARABAĞ SORUNU VE DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞLARI

Azerbaycan ve Ermenistan arasında bulunan Dağlık Karabağ bölgesi geçmişten günümüze iki ülke arasında bir çatışma alanıdır. Her iki ülkede bu bölgenin kendilerine ait olduğunu iddia etmektedirler. Ancak Soğuk savaş sürecinde bölgedeki SSCB'nin etkinliği, bölgedeki çatışmaların kontrol altında tutulmasını sağlamıştır. Soğuk savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasından sonra Ermenistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan etmişler, bu süreçten sonra da Dağlık Karabağ yeniden çatışma alanına dönüşmüştür. İki ülke arasında yaşanan çatışmalar savaşa dönüşerek I. Karabağ Savaşı yaşanmış ve Azerbaycan'ın bölgedeki toprakları Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. O günden itibaren Azerbaycan uluslararası hukuk alanında önemli mücadeleler vermiş, ancak topraklarını işgal altından kurtaramamıştır. I. Karabağ Savaşı'nın yaşanmasından 2021 yılına kadar Azerbaycan askeri ve ekonomik açıdan kendini geliştirmiş, silahlı kuvvetlerini modern araç gereçlerle donatmıştır. 2021 yılında yine bölgede yaşanan çatışmalar şiddetlenince Azerbaycan kararlı hareket ederek, çatışmaların üzerine gitmiş ve 44 gün süren II. Karabağ Savaşı başlamıştır.

2.1. DAĞLIK KARABAĞ'IN TANIMLANMASI

Kafkasya, Karadeniz'in doğusunda bulunan Taman yarımadasından başlayarak Hazar Denizi'ne kadar uzanan dağlık bölgeyi kapsamaktadır. Kafkasya'nın batı kısmı Avrupa kıtasında, doğu kısmı ise Asya kıtasında yer almaktadır. Dağlık Karabağ bölgesi ise Kafkas dağlarının güney doğusunda bulunmaktadır (Özyılmaz, 2013: 193). Azerbaycan sınırları içerisinde bir yanı Kür ve Aras ırmaklarına, diğer yanı ise günümüzde Ermenistan toprakları içerisinde bulunan Göyçe Gölü'ne dayanan Dağlık Karabağ bölgesi, coğrafi olarak 4392 km^2'lik bir alanı oluşturmaktadır (Ekici, 2017: 63). Burada belirtilmesi gereken husus, Karabağ ile Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) kavramlarının farklı bölgelerden bahsediyor olmasıdır. Zira Tarihi Karabağ'ın

yüzölçümü 18.000 km2 iken, Dağlık Karabağ yukarıda da bahsedildiği üzere Tarihi Karabağ'ın 4392 km2'lik alanını kapsamaktadır (Özyılmaz, 2013: 194).

Karabağ bölgesi coğrafi konumu itibariyle bölgede jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem taşımaktadır. "Karabağ, Azerbaycan'ı (kuzey), Ermenistan'ı ve İran'ı (Güney Azerbaycan bölgesi) kontrol edebilecek bir konuma sahiptir (İbadov, 2007: 78).

Karabağ bölgesi, sularının bolluğu, iklimin güzelliği, toprağının verimli olması sebebiyle tarih boyunca büyük insan kütlelerini kendisine cezp etmiştir. Bölgenin 120 ayrı yerinde maden suyu çıkarılmaktadır. İklim olarak, Karabağ bölgesi orta sıcak kuşak, orta soğuk kuşak ve soğuk kuşak olmak üzere üç ayrı iklim kuşağına ayrılmaktadır. Yazları sıcak kışları ise genellikle soğuk ve kurak geçmektedir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları açısından, maden yatakları ve mineral suları bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Bölgede kurşun, çinko, polimetal filizleri, bakır, barit mermer, tebeşir, ateşe dayanıklı kil yatakları da bulunmaktadır (Aktaş, 2001: 17).

Karabağ, coğrafi açıdan tarihin her döneminde merkez rolünü taşımaktadır. Maddi, manevi ve doğal kaynaklar bakımından zengin olan Karabağ, Kafkasya bölgesinde büyük bir önem arz etmektedir. Bundan dolayı Kafkasya'daki diğer güçler bu bölgeye sahip olmak için sürekli mücadele içerisinde olmuşlar. Azerbaycan'ın bünyesinde bulunan Karabağ'a ilişkin yaşanan sorunlarda söz konusu sebep diğer devletlerin Dağlık Karabağ'ı stratejik bir bölge olarak görmeleridir (Aras, 2010: 257- 258).

2.2. DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN TARİHİ SEYRİ

Dağlık Karabağ sorunu, insanlık tarihi bakımından nadir görülen uluslararası meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlangıç olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan bu sorun, 20. yüzyılın tamamında da muhtelif derecelerde devam etmiş ve 21. Yüzyıla çözülemeyen bir sorun olarak devredilmiştir (Özarslan, 2016: 9). Bu bağlamda sorunun daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için, Karabağ sorununun tüm yönleriyle ele alınması gerekmektedir.

Karabağ'da meydana gelmiş olan ilk Azerbaycan-Ermenistan çatışması 1905 Rus ihtilalinin ardından yaşanmıştır. Şubat 1905 yılında Ermenilerin Bakü'de

gerçekleştirdiği kanlı saldırılar kısa zamanda tüm bölgelere sıçradığı gibi Karabağ'a da sıçramıştır. Bu olaylar sırasında Ermeniler, Karabağ ve Tiflis'teki Rus birliklerinden destek almışlardır. Şuşa, Karabağ'ın en çok etkilenen bölgesi olmuştur. Neredeyse tüm sakinlerinin Azerbaycanlı olduğu bu şehirde iki yılda binlerce Azerbaycan Türkü öldürülmüştür. Yazar M. Said Ordubadi "Kanlı Yıllar" isimli bir kitabında, Azerbaycan'da 1905-1906 kanlı olayların en iyi açıklamasını yapan, olaya doğrudan tanıklık etmenin yanı sıra, dönemin basın haberlerine, Rus subaylarından alınan bilgilere ve mağdurların mektuplarına dayanarak bu olayların dört nedeni olduğunu kaleme almıştır. Bu sebepler şunlardır: Birincisi Ermeni Taşnaksutyun cemiyetinin faaliyetleri; Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde gerçekleşmiş olan dört yüzden fazla kanlı olayın çıkarılması ile ilgili direk olarak katılımları; ikincisi Çar Rusya'sının Ermenilere sağladığı destekler ve devlet memurlarının Ermenistan'ın silahlı çetelerine yapmış oldukları göz yummaları; üçüncüsü Azerbaycanlıların bilinçsizliği, yani her türlü siyasi oyun ve siyasi provokasyonlara inanmakta olmaları ve son olarak dördüncüsü Ermenistanlıların bölgede bağımsız bir biçimde Ermenistan devleti kurmak istemeleri ve bu konuda dış ülkelerden destek almalarıdır (Yılmaz, 2013: 75). Rus tarihçi Skibitskinin'e göre 20. yüzyılın başlarında Dağlık Karabağ bölgesindeki Ermeni nüfusu %25 civarındaydı. Ancak Rusların da desteğiyle Kafkasya'nın toplam nüfusunu artıran Ermeniler, bölgede hâkim milletlerden biri olmaya başladılar. Özellikle 1905- 1906 senesi olayları sonrasında Kafkasya'da etkili olan Ermenistanlılar, zamanla bazı konuları siyasallaştırmayı başarmışlardır. Sonuç olarak, Ermeni milletvekillerine Kafkas Seym'inde Rus Duması'nı (parlamento) temsil etme yetkisi verilmiştir. Artık, Ermenistanlılar Kafkasya'nın "haklarını savunan" üç milletten biri halini almıştır (Dedeyev, 2008: 27).

1917 yılında Rusya'da gerçekleştirilmiş olan Bolşevik ihtilali bölgede ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel dengelerde değişmeler olmasına neden olmuştur. Sovyet Rusya'sı, Çarlık Rusya'sından miras kalan sömürge politikasını sürdürmeyi düşünmüş ve sonuç olarak, Kafkas halkına ilk yıllarda tanınan bağımsızlık hakları daha sonra iptal edilmiştir. Bu dönemde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti 28 Nisan günü Rusya'nın 11. Kızıl Ordusunca işgal edilmiş ve yerini Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakmıştır. Azerbaycan ülkesi ile beraber Gürcistan ülkesi ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri de kurulmuştur. SSCB zamanında Dağlık Karabağ,

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne otonom bir bölge olarak tabi olmasına nazaran bölgenin 1989 senesinde 192.000 olan nüfusunun %70'i Ermenilerden oluşmaktaydı. Ancak bu tarihte SSCB'nin dağılma zaman dilimine girmesiyle beraber Dağlık Karabağ, Azerbaycan'dan ayrılıp Ermenistan'a bağlı kalmayı istemiştir. SSCB, 18 Temmuz 1988'de, Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan ülkesine bağlı bir toprak olarak kalması kararına varmıştır. Ocak 1989 yılına gelindiğinde ise Dağlık Karabağ'ın direk olarak merkezine bağlanmasını sağlamıştır (Aydın, 2005).

2.3. BİRİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI

Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunun başlaması 1988 yılına dayanmaktadır. "Etnik temizleme" siyaseti adı altında 1988 yılında Azerbaycan Türkleri, tarihi toprakları olan şimdiki Ermenistan Devleti arazilerinden sınır dışı edilmiştir. Bu siyasetin devamı ve yeni arazilere sahip olmak amacıyla Ermeniler Azerbaycan toprakları olan Dağlık Karabağ bölgesine silahlı saldırılarda bulunmuştur. Belirtilmelidir ki, Ermenistan hükümetinin kamu kurumları, Azerbaycan'a karşı yapılan bu saldırıları desteklemiştir. Aynı zamanda Azerbaycan'a karşı hiçbir esas göstermeksizin arazi iddiaları ileri sürmüştür. Bu iddialara esasen 1 Aralık 1989 tarihinde "Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a birleştirilmesi hakkında" karar kabul edilmiştir. Ermenistan tarafından kabul edilmiş ve hiçbir uluslararası normlara ve hukuksal boyuta uymayan karara göre, başka bir devletin arazisinin bir parçası yani Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ bölgesi "Ermenistan'ın bölünmez bir parçası" ilan edilmiştir (Süleymanov ve Süleymanov, 2012: 5).

1988-94 yılları arasında Dağlık Karabağ'a silahlı baskın yaparak insanlara zulüm edenler sadece Ermeni askerleri değil, aynı zamanda soyu Ermeni asıllı olup fakat farklı ülkelerin vatandaşı olan paralı askerlerin olduğu da belirtilmektedir (Süleymanov ve Süleymanov, 2012: 11). Sovyetler döneminde, Dağlık Karabağ sorunu iki üye devlet arasında gerçekleşen bir iç mesele olarak görülmüştür. Fakat SSCB dağıldıktan sonra bu sorun tüm Kafkasya bölgesini etkileyen bir probleme dönüşmüştür. 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonucu Azerbaycan bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu durum Azerbaycan'ı savunmasız bir konuma getirmiştir. Ermeni ve Rus askeri birlikleri 1992 yılından başlayarak Ermenistan sınırlarına yakın Azerbaycan köylerine ve Dağlık Karabağ bölgesine silahlı saldırılarda bulunmuşlardır. Azerbaycan Türklerinin

yaşadıkları köylere saldırarak insanları katledip yerleşim alanlarını kullanılmaz hale getirmişlerdir (Özyılmaz, 2013: 200-201).

Netice itibariyle Ermenistan tarafından 1991 yılında başlayan şiddetli askeri saldırı Mayıs 1994 tarihinde ateşkes antlaşması imzalanarak durdurulmuştur. Sonuç olarak Azerbaycan topraklarının %20'si; Dağlık Karabağ bölgesinde yer alan Laçın, Kelbecer, Cebrayil, Ağdam, Gubadlı, Zengilan, Füzuli 1991-1994 yıllarında Ermenistan ve Azerbaycan arasında gerçekleşen savaş sonrası Ermeniler tarafından işgal edilmiştir (Cabbarlı, 2010: 314-318). Savaş sonrası bir milyona yakın Azerbaycan Türkü kendi ülkelerinde mülteci durumuna düşerek güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır (Ekici, 2017: 74).

Karabağ sorununun ortaya çıktığı günden bugüne kadar üç asır geçse dahi, Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan çatışmalar devam etmiş ve bu çatışmalar tüm bölgeyi etkileyen bir sorun haline dönüşmüştür (Yılmaz, 2015: 72). 1988-1994 yılları arasında Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar sonucunda, Azerbaycan topraklarının %20'si Ermenistan tarafından hukuki açıdan bir dayanağı olmamasına rağmen işgal edilmiş ve bu haksız işgalden dolayı bir milyonu aşkın Azerbaycan Türkü yurtlarından sürgün edilmiştir (Özyılmaz, 2013: 193). Bahsedilen
%20'lik kısım, Azerbaycan'ın Füzuli ilindeki Horadiz kasabasından başlayıp Zengilan'a dek 198 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Gerçekleştirilen Ermeni işgali sonucunda Dağlık Karabağ bölgesinde 2 şehir, 1 kasaba, 53 köy işgal altına alınmış ve yağmalanmıştır (Ramazanov, 2016: 1).

Şekil 1. 1991-1994 Yılları İçerisinde Ermenistan Tarafından İşgal Edilmiş Dağlık Karabağ ve Çevresindeki Bölgeler

Kaynak: (www.stat.gov.az, Erişim Tarihi: 12.05.2022)

Şekil 1'de Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası Ermenistan tarafından işgal edilen Dağlık Karabağ bölgesi ve onun çevresindeki yedi şehir görülmektedir.

SSCB'nin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ sorunu 1991-1994 yılları arasında açık bir savaşa dönüşmüştür. 1994 yılında yapılan ateşkes antlaşmasıyla söz konusu savaş geçici olarak durdurulabilmiştir. Ateşkes, Savaş sırasında Ermenistan'ı yoğun bir şekilde destekleyen Rusya Federasyonu'nun devreye girmesiyle 9 Mayıs 1994'te Bişkek'te Azerbaycan ve Ermenistan savunma bakanları ve Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçı Ermeniler'in temsilcileri arasında imzalanmıştır (https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Bishkek%20Protocol.pdf). 12 Mayıs 1994 tarihi itibariyle de söz konusu ateşkes rejimi uygulanmaya başlamıştır.

İki ülke arasında ateşkes imzalanmasına rağmen 28 yıldır Ermenistan, Azerbaycan topraklarının %20'sini halen yasadışı bir şekilde işgal altında tutmaktadır. Aynı zamanda savaşın neden olduğu durumlardan dolayı 1 milyona yakın Azerbaycan Türkü kendi topraklarından göç ederek Azerbaycan geneline dağılmış bir durumdadırlar. Zorunlu göçe maruz kalan 1 milyon Azerbaycan Türkü geçici mülteci kamplarında yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Günümüzde Azerbaycan hükumetinin ileri sürdüğü bazı sosyal ekonomik kalkınma programlarına rağmen, ülke genelinde Karabağ savaşı sonrası mülteci durumuna düşmüş birçok insan halen bazı haklara erişmekte birtakım sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Aras, 2008: 12).

Ermeniler 'in İnsani Hukuk kurallarına uymamaları durumu Dağlık Karabağ savaşında defalarca görülmektedir. Buna bağlı olarak Askeri Esirlerle İlgili III. Cenevre Sözleşmesi kurallarının da Ermeniler tarafından ihlal edildiği belirtilebilir. Sözleşme gereği askeri esirlere karşı insani muameleler yapılması gerekmektedir. Fakat Ermeniler bu kurallara hiçbir şekilde uymamaktadır. 1994'te yapılmış ateşkes imzalanmasına rağmen Azerbaycan askerleri esir alındıktan sonra Ermeniler tarafından Ermenistan'da tutulmaya devam edilmekteydi. Askeri esirlerin, sözleşmeye bağlı olarak savaş sonrasında serbest bırakılarak kendi ülkelerine dönmeleri sağlanmalıdır. Fakat Ermeniler, askeri esirleri serbest bırakmayarak I. Protokolün 85. Maddesinin 4. Bölümünün "b" fıkrasını da ihlal etmektedir (Yılmaz R, 2008: 108).

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'nin Minsk Grubu çerçevesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında sorunun çözümüne yönelik yaklaşık 25 yıldır yürütülen görüşmelerden henüz bir sonuç alınamamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de şüphesiz ki AGİT Minsk Grubu'nun eş-başkanlarından biri olan Rusya Federasyonu'dur. Güney Kafkasya'daki etkinliğini korumak için Ermenistan-Azerbaycan krizi en çok Rusya'nın işine yaramaktadır. Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Rusya Federasyonu ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında 40'tan fazla askeri antlaşma imzalanmıştır (Özarslan, 2016: 105). Ermenistan, Rus askerlerini sınırları dahilinde tutmak amacıyla Ermenistan'ın Türkiye sınırındaki ili olan Gümrü'de Rusya Federasyonu'na geniş kapsamlı askeri üs kurma izni vermiştir. Her geçen gün modern silah sistemleriyle güçlendirilen söz konusu 102. Rus üssü, Ermenistan Cumhuriyeti'ne koruma kalkanı oluşturmaktadır (Asker, 2012: 93).

Nitekim 10 Ekim 2013'te 102. askeri üssün komutanı olan Albay Andrey Ruzinski, Ermenistan-Azerbaycan arasında muhtemel bir savaş durumunda Rus Askerlerinin Ermenistan'ın yanında olacağını açıkça ifade etmiştir (Ahmedov, 2015: 12).

2.4. İKİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI

SSCB'nin dağılmasıyla savaş alanına dönen Dağlık Karabağ'da Azerbaycan'ın verdiği uluslararası mücadele sonuçsuz kalmış ve topraklarını Ermenistan işgali altından kurtaramamıştır. Yaşanan süreçte Ermenistan'ın sivillere karşı saldırıları zaman zaman sürmüş ve pek çok hukuk ihlali yapmıştır. Ermenistan'ın yaptığı işgal ve ihlaller uluslararası düzeyde kanıtlanmasına rağmen, Dağlık Karabağ sorununu çözmek için yapılan girişimler sonuç vermemiştir. Yaşanan bu belirsizliğe ve topraklarının işgal altında kalmasına tahammülü kalmayan Azerbaycan, bölgede Ermenistan'ın yaptığı bir saldırıya ciddi karşılık vermiş ve iki ülke arasında tarihe II. Karabağ Savaşı olarak geçecek olan ve 44 gün süren savaş başlamıştır.

2.4.1. Savaş Öncesi ve Savaş Zamanı Ermenistan'ın Sivillere Yönelik Saldırıları

Geçmişe baktığımızda yaklaşık olarak 30 sene boyunca süre gelen işgal ve çatışmalar genelde Dağlık Karabağ'ın cephe hattında yaşanmıştır. Fakat dönem dönem Ermeniler'in cephe hattı dışında sivil yerleşim bölgelerine saldırdıkları da görülmüştür. Ermenistan'ın 2008, 2010, 2016 ve 2018 yıllarında işlediği suçlar, provokasyonlar ve çatışmalar savaş başlatma riski oluşturmuştur (Sarıkaya, 2020: 8).

2016 yılında 2 Nisan Cumartesi gününün erken saatlerinde başlayıp 5 Nisan günü Rusya'nın arabuluculuğuyla varılan ateşkese kadar devam eden yoğun çatışmalar "4 Gün Savaşı" olarak geçmektedir. Saldırılar Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesinin Ermenistan tarafından işgalinin 23. yıldönümünde gerçekleşmiştir. Çatışmanın her iki ülkenin devlet başkanlarının nükleer güvenlik zirvesi için ABD'de bulunurken başlaması da önemli bir hususdur. Ermeni tarafın cephe hattına yakın Azerbaycan yerleşim yerlerini top ateşine tutmasıyla çatışma başlamıştır. Ermenistan'ın saldırıları sonucunda 2 sivil hayatını kaybetti 10 kişi yaralandı, yerleşim yerleri ciddi hasar aldı veya tamamen yıkıldı. "4 Gün Savaşı" 5 Nisan Salı günü Azerbaycan ve Ermenistan

Genel Kurmay Başkanları'nın Moskova'da imzaladıkları ateşkes anlaşmasına kadar devam etmiştir. "4 Gün Savaşı'nın yeni bir dönemin başlangıcına işaret eden bir tarihsel dönemeç olduğu düşünülebilir" (Tuncel, 2016: 302).

1994 yılında ateşkesin ardından 2008, 2010, 2016 ve 2018 yıllarında Ermenistan'ın saldırganlığı ve provokasyonlarının ardından yaşanan çatışma, topyekûn bir savaş başlatma riskine ulaşmıştır. Nisan 2016'da Karabağ'ın doğusundaki Terter hattı ile güneydeki Füzuli hattı arasındaki ihtilaf, Azerbaycan'ın bariz avantajına ve hatta kısmi arazi edinimine (Leletepe Tepeleri) yol açmıştır (Sarıkaya, 2020: 8)

"En şiddetli çatışmaların yaşandığı, 2 Nisan'da, Azerbaycan güçleri Ermeni mevzilerine karşı hızlı ve yoğun bir saldırı gerçekleştirmiş, Ermenilerin işgal ettiği Terter bölgesindeki Talış köyünün de bulunduğu, toplam sekiz mevkii geri almıştır ancak Talış köyü, Ermeni güçleri tarafından yeniden işgal edilmiştir" (Tuncel, 2016: 303).

İkinci Karabağ Savaşı, 27 Eylül tarihinde sabah saatlerinde, saat 06:00 civarlarında, Ermeniler'in Terter, Ağdam, Füzuli ve Cebrail'de bulunan sivillerin olduğu yerlere yapmış olduğu saldırıların ardından başlamıştır. Saldırıdan iki gün önce, 25 Eylül 2020'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan'ın sivil halka saldırabileceğini ve bu konuda istihbaratları olduğunu söylemiştir. Azerbaycan ordusu uzun süredir bu şekilde bir Ermeni saldırısının olacağını bildiği için bu saldırıya hazırlıklıdır ve bu saldırıya hiç beklemeden anında karşılık vermiştir. Çatışmaların başlamasıyla beraber Ermenistan'da genel seferberlik ve olağanüstü hal, Azerbaycan'da ise kısmi seferberlik ve olağanüstü hal ilan edilmiştir. Azerbaycan ordusunun saldırıya hemen karşılık vermesinin ardından, çatışmaların başladığı gün Ermeni işgali altındaki yerleşim yerlerinden bazıları, ait oldukları ülke olan Azerbaycan'ın kontrolüne girmiştir. Ermenistan'ı Dağlık Karabağ'a bağlayan ve Dağlık Karabağ bölgesine ikmal sağlamak için kullanılan en büyük yollardan biri olan M11 karayolunu kontrol etmek için stratejik olarak önemli bir yer olan Murovdağ, Azerbaycan tarafından geri alınmıştır.

Birleşmiş Milletler ve Dünyanın birçok ülkesi taraflara askerî harekâtları durdurma, gerilimi azaltma ve müzakereleri sürdürme çağrısı yapmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 29 Eylül 2020 tarihinde Dağlık Karabağ'daki durumu

değerlendirmek üzere acil olarak toplanmıştır. Rusya'nın arabuluculuğu ile taraflar arasında 10 Ekim 2020'den itibaren geçerli olacak ateşkes kabul edilmesine rağmen, Ermenistan ordusunun sivil halkı hedef alan ateşkes bozulmuştur.

Azerbaycan ordusu savaşta çok az zayiatla çok büyük bir ilerleme gerçekleştirmiştir. Savaşın başında bazı köyleri işgalden kurtaran Azerbaycan ordusu 22 Ekim 2020'de Karabağ'ın İran sınırına komşu güney sınırını tamamıyla işgalden kurtarmış ve 23 Ekim'de Lâçın'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Savaş sürecinde 4 Ekim'de Cebrail, 17 Ekim'de Füzuli, 20 Ekim'de Zengilan, 25 Ekim'de Gubadlı ve 8 Kasımda Şuşa şehri Azerbaycan ordusu tarafından işgalden kurtarılmıştır.

12 Temmuz 2020'de aralarında bulunan ateşkesi yok sayarak Ermenistan, Azerbaycan'ın Tovuz şehrine saldırmıştır. Ermenistan'ın Tovuz'a saldırısı iki ülke arasında gerilime sebep olmuştur. Saldırı Azerbaycan ordusu tarafından püskürtülmüş ancak Ermeni taraf saldırılarına devam etmiştir. Tovuz şehri Karabağ'ın dışında bir bölge olmakla birlikte stratejik açıdan Azerbaycan ekonomisi için hayati önem taşıyan enerji hatlarının geçtiği çok önemli bir bölgedir. Azerbaycan'ın en önemli uluslararası petrol ve doğalgaz hatları bu bölgeden geçmektedir.

Çatışmalar, Ermenistan ordu unsurlarının Azerbaycan'a ait UAZ tipi küçük bir askeri jipi vurmasıyla çatışma başlamıştır. Askeri jipin vurulmasının hemen ardından da top atışları gerçekleştirmiştir. Ermeni Savunma Bakanı Tonoyan'ın basın sözcüsü, yaptığı açıklamada Azerbaycan ordusuna ait unsurların topraklarına sızmaya çalıştığı bir sırada engellendiğini ve zayiat verdirildiğini beyan etmiş, Azerbaycan tarafı ise düşmanın top atışlarının karşı atışlarla susturulduğunu, dört şehit ve dört yaralı olduğunu beyan etmiştir. Gece saatlerinde Ermeniler'in Nahçıvan'daki Şahbuz ve Culfa illerinin kuzeyine de top atışı ile saldırdıkları açıklanmıştır (Sarıkaya, 2020: 2).

3 gün süren çatışmanın sonucunda Ermenistan çok zayiat verse de çatışmada ölenler hakkında resmi bir bilgi yayınlanmadı. Azerbaycan tarafından ise biri Tümgeneral olmakla 11 asker hayatını kaybetti. Polad Haşimov adlı Tümgeneralin şehit olması, kamuoyunu derinden etkilemiştir. Azerbaycan kamuoyunda savaş olmadan Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarından geri çekilmeyeceği ve Azerbaycan'ın ancak savaş yoluyla işgal edilmiş topraklarını geri alabileceği inancının daha da güçlendiği hissedilmekte idi. 27 Eylül saldırıları ile taarruza geçen Ermeni'lerin asılında göz ardı

ettikleri Azerbaycan'ın 1990'lı senelerde saldırdıkları Azerbaycan olmadığı gerçeğidir. İki ülkenin temel askeri verileri karşılaştırıldığında dahi özellikle Ermeni'lerin Azerbaycanlı'lar ile mücadele edebilecek bir askeri gücünün olmadığı görülen bir gerçekliktir. Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'ne (SUPRI/Stockholm) göre 2019 yılında Azerbaycan'ın askeri harcaması yaklaşık 1.85 milyar dolar, Ermenistan'ın ise yaklaşık 670 milyon dolar olmuştur. Azerbaycan'ın askeri harcamaları 2009-2018 yılları arasında yaklaşık 24 milyar dolar iken, Ermenistan aynı dönemde 4 milyar dolardan fazla harcamıştır. Kısacası, 1991'deki bağımsızlığından bu yana Azerbaycan, İkinci Karabağ Savaşı'nda görüldüğü gibi, enerjisini askeri yeteneklerini geliştirmek ve modern silahlarla ve iyi eğitimli personelle donatılmış modern bir ordu inşa etmek için kullanmıştır (Özdaşlı, 2017).

2.4.2. İkinci Karabağ Savaşında Sivillere Yapılan Saldırıların Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

SSCB'nin dağılma süreci ile birlikte Dağlık Karabağ sorunu yeni bir boyut kazanmış ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında bir çatışma alanına dönüşmüştür. Ermenistan'ın 1992 yılında Dağlık Karabağ'da Azerbaycan'a ait toprakları fiilen işgali BM tarafından defalarca kınanmasına rağmen, anlaşmazlıklar çözülememiş, silahlı çatışmalar ve sivil kayıplar da dahil olmak üzere birçok uluslararası hukuk ihlali engellenememiştir (Özer, 2021: 124).

Ermenistan'ın İkinci Karabağ Savaşı sırasında birçok yasaklı mühimmat kullandığı biliniyor. 28 Ekim 2020'de Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü, ilk olarak Azerbaycan başkentinin 230 kilometre batısındaki Berde şehrinde sivillere yönelik bir saldırıda yasaklanmış misket bombası (bomba içinde bomba olarak da bilinir) kullanıldığını doğrulamıştır (Human Right Watch [HRW], 2020). BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet de Berde'ye yapılan saldırıda misket bombalarının kullanıldığını doğrulamıştır (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner [OHCHR], 2020). Bombalardan ikisi, iki uluslararası kuruluş tarafından Smerch misket bombası roketi ve Smerch paraşütünü yavaşlatan yüksek patlayıcı parçalanma roketi olarak ilan edildi. Bombalardan birinin şehrin en büyük hastanesinin 100 metre yakınına düşmesi de bir başka ihlal. Böylece Ermenistan, Lahey

Sözleşmesini, Cenevre Sözleşmesini (1949) ve ilgili protokolleri ve Roma Statüsü'nü ihlal etmiştir. (Özdaşlı, 2021: 65).

Ayrıca Ermenistan'ın savaş süresince Roma Statüsü'nün "savaş suçlarını" belirleyen 8. maddesinde yer alan birçok ilkeyi de ihlal ettiği görülmüştür. Bunlar: (i) bendinde, "Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere ya da sivil nüfusa karşı kasten saldırı yöneltilmesi", (v) bendinde, "Savunmasız veya askeri hedef oluşturmayan kentlerin, köylerin, yerleşim yerleri ve binaların bombalanması veya herhangi bir araçla saldırılması, (xvı.) bendinde "Saldırı sonucu ele geçirilse dahi bir kasabayı veya yeri talan etme", (xxvı.) bendinde "15 yaşından küçük çocukların ulusal silahlı kuvvetlere çağrılması ve askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması" , (xxı. ve xx.) bendinde "yasaklanmış silahların kullanılması" (Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü, 2020) kurallarıdır. Benzer şekilde cephe hattında çocuk asker kullanan Ermeniler, uluslararası insancıl hukukun ilgili maddelerini, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi (1989) de ihlal etmektedir. Yine çatışmalar devam ederken Ermeni silahlı kuvvetlerin bir anaokulunda toplantı gerçekleştirmeleri de tepkilere neden olmuş, çocukların eğitim almaları için inşa edilen binaların çatışmanın bir unsuru haline getirilmesi Azerbaycan Devlet Başkanı Yardımcısı Hikmet Haciyev tarafından da uluslararası medyanın dikkatine sunulmuştur (Özdaşlı, 2021: 66-67).

Bunun yanı sıra işgal sonucu 1 milyona yakın Azerbaycan Türkü topraklarından sürülürken, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olarak çok zor koşullarda yaşarken, Ermenistan ait olmadığı yerlere Suriye, Lübnan ve diğer bölgelerden Ermenileri yerleştirmiştir. Bu da başka bir uluslararası hukuk ihlalidir. Yalnızca 2011 ile 2017 yılları arasında işgal altındaki topraklarına 20.000'den fazla Suriye vatandaşı yeniden yerleştirilmiştir. 1994 Bişkek anlaşması tahliyeyi öngörmediği için işgalin sona erdirilmesi ve yerinden edilenlerin geri gönderilmesine çözüm olamamıştır (Özdaşlı, 2021:67). Bütün bunların ortasında Ermenistan, Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'dan ayırmak için yedi bölgenin tamamını insansızlaştırmıştır (Tuncel, 2016: 301). Bu bölgeleri terk etmek zorunda kalan binlerce insan çok zor koşullarda yaşamak zorunda kalmıştır.

2.4.3. Savaşın Sonuçları

1994 ateşkesinin ardından 26 yıl boyunca tüm uluslararası hukuki kararları yok sayarak Azerbaycan'ın toprağını işgal etmeğe devam eden Ermenistan, Azerbaycan'ın savaş kararıyla sadece 44 gün dayanabilmiştir. 44 günlük savaşın sonunda Ermenistan, Azerbaycan'ın taleplerinin üstünlükte olduğu ateşkes bildirisini imzalamayı kabul etmiştir. Sarıkaya (2020: 82) ilan edilen ve orijinal metni paylaşılan bildirinin bir ateşkes anlaşması niteliğinde olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: "Bir Barış anlaşması değildir, Ancak sorunun çözümü için işaretler taşıyan, sadece çatışmayı sonlandırmaya matuf olmayıp ötesinde hükümler içeren bir metindir."

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin'in 9 Kasım 2020 tarihinde gerçekleştirdikleri video konferans görüşmenin sonunda imzaladıkları ateşkes bildirisine göre 10 Kasım 2020 Moskova vakti ile saat 00.00'dan itibaren savaş durdurulmuştur. Anlaşmanın tam metni 9 maddeden ibarettir (BBC, 2020).

1. "Dağlık Karabağ'da Moskova saatiyle (bugün) 00.00'dan itibaren ateşkes ve çatışmaların durdurulması ilan edildi. Azerbaycan ve Ermenistan kontrol ettikleri pozisyonlarda kalacak.

2. Ağdam bölgesi ile Ermenistan'ın elinde olan ve Azerbaycan'a ait olan Kazah bölgesindeki toprakları Azerbaycan tarafına 20 Kasım'a kadar verilecek.

3. Dağlık Karabağ'daki temas hattı ve Laçın koridorunda 1960 asker, 90 zırhlı araç ve 380 özel askeri araçla Rus barış güçleri konuşlandırılacak.

4. Rusya Barış Güçleri, Ermenistan ordusunun çekilmesiyle birlikte bölgeye konuşlandırılacak. Rusya Barış Güçleri, bölgede 5 yıl bulunacak. Tarafların, söz konusu sürenin sona ermesine 6 ay kala bunun uygulanmayacağını bildirmemesi halinde, süre otomatik olarak 5 seneliğine yenilenecek.

5. Anlaşmaların uygulanmasına dair kontrolün sağlanması amacıyla kontrol merkezi oluşturulacak.

6. Ermenistan 15 Kasım'a kadar Azerbaycan'a Kelbecer bölgesini, 1 Aralık'a kadar Laçın bölgesini geri verecek. Ermenistan, 5 km. genişliğinde Laçın bölgesindeki koridoru kendisine bırakacak. Bu koridor, Şuşa'ya dokunmayacak. Taraflar 3 sene

içinde Hankendi ve Ermenistan arasında bağlantı yapan Laçın koridorunda rotanın oluşturulmasıyla ilgili plan hazırlayacak. Rusya Barış Güçleri, oluşturulacak rotanın korunması amacıyla yeniden konuşlandırılacak. Azerbaycan, Laçın koridorunda vatandaşların, araçların ve yük araçlarının iki yönde hareketini, güvenliğini sağlayacak.

7. Yerinden edilmişler ve mülteciler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserinin kontrolünde Dağlık Karabağ'a ve etrafındaki bölgelere dönecek.

8. Esirlerin, tutsakların ve cenazelerin değişimi yapılacak.

9. Bölgenin ekonomik ve ulaşım bağlantılarında engeller kaldırılacak. Ermenistan, vatandaşların, araçların ve yük araçlarının iki yönde hareketini organize etmek amacıyla Azerbaycan'ın batısındaki bölgeler ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında ulaşım iletişimini sağlayacak. Ulaşım, iletişimin kontrolü, Rusya Sınır Güvenlik Servisi kurumları tarafından da sağlanacak. Tarafların anlaşmaya varması durumda, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Azerbaycan'ın batı bölgeleri arasında ulaşım iletişimlerinin ağları inşa edilecek".

İmzalanan anlaşma, Dağlık Karabağ ihtilafında köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Anlaşmada yer alan maddeler taraf devletler için farklı etki ve anlamlara sahiptir. Savaşın sonucu Azerbaycan için bir zafer, Ermenistan için ağır bir yenilgi ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu ve etkinliğini artırmadaki kazanımı ve ayrıca silahlı kuvvetlerin Dağlık Karabağ'da konuşlandırılması, sorunun çözümünde arabulucu rolü kazanım olarak değerlendirilmiştir. Türkiye, II. Dağlık Karabağ savaşında Azerbaycan'a koşulsuz destek vererek bölgedeki siyasi, askeri ve ekonomik etkisini artırmıştır. Dolayısıyla Dağlık Karabağ bölgesinin istikrarı Rusya, Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan için bir kazanım olarak görülebilir. Ancak savaş alanında kaybeden Ermenistan, kazanan Azerbaycan olurken, bölgedeki güç dengesinin Rusya ve Türkiye'nin lehine olduğu görülmektedir (Özer, 2021: 124).

2.5. DÜNYA MEDYASINDA İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI

Dünya gündemini belirleyen dev ABD haber kanalı CNN de 44 günlük Karabağ savaşına geniş yer ayırdı. "Ermenistan ve Azerbaycan tartışmalı bölge için çatışıyor", "İşte bilmeniz gerekenler". Araştırma, çatışmadaki her iki tarafın pozisyonlarını ortaya

çıkardı, ancak Karabağ'ı tartışmalı bir bölge olarak sundu (https://edition.cnn.com/2020/09/27/europe/). Aynı zamanda, Ermeni yetkililerin henüz kabul etmemesine rağmen, Karabağ'ın bir takım topraklarının kurtarılması hakkında yazdı. Maalesef CNN, "Suriyeli isyancılar Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki savaşa paralı asker olarak katıldı" başlıklı haberinde, Suriye-Türkiye sınırına yakın Hawar Kilis'te Türk destekli Suriye Ulusal Ordusu ile bir görüşme yapıldığını bildirdi. "Karabağ ve diğer konularda savaşmak üzere toplam 1.000 savaşçı kaydedildi" (https://edition.cnn.com/2020/10/01/middleeast/azerbaijan-armenia-syrian-rebels-intl/index.html).

Her zamanki BBC servisi, hatta Azerbaycan ofisi bile, savaşı ve gerçekleri duyururken gazetecilik ilkelerini takip etmedi ve tek taraflı bir tutum aldı. Böylece Dağlık Karabağ'ı tartışmalı ve Ermeni egemenliğindeki bir yerleşim bölgesi olarak sundular. Örneğin ev sahibi Ros Atkins, 1 Ekim'de ABD, Rusya ve Fransa'nın ısrarlarına rağmen iki tarafın da "tartışmalı" Karabağ'daki çatışmayı sona erdirmediğini ve sorunun bölgesel bir çatışmaya dönüşeceği konusunda uyardı (https:/ /www.bbc.com/news/ av / world-europe-54333089/).

Euronews haber kanalı da çatışmayı günlük olarak bildirdi ve web sitesinde araştırma makaleleri yayınladı. Savaşın ilk gününde ABD, Fransa, Rusya, Kanada ve diğer ülkeler çatışmayla ilgili endişelerini dile getirerek, ateşkes çağrısında bulundular ve AGİT Minsk Grubu çerçevesinde sorunu çözdüler. "Dağlık Karabağ: Ermeni ve Azerbaycan güçleri arasında neden şiddet patlaması oldu?" Geniş kapsamlı çalışma, başta Rusya olmak üzere yabancı güçlerin genel nesnel yaklaşımlara olan ilgisini, çatışmanın Güney Kafkasya'daki genel duruma olumsuz etkisini ve uluslararası uzmanların yaklaşımlarını ortaya koymaktadır (https://www.euronews.com/2020/09/30/nagorno-karabakh-why-has-there-been-a-flare-up-of-violence).

8 Kasım'da BBC'nin internet sitesinde yayınlanan bir makale, Azerbaycan için tarihi öneme sahip Şuşa kentinin kurtarılmasıyla ilgiliydi. Makale, 1980-1990 yıllarında Şuşa'da daha fazla Azerbaycanlının yaşadığı ve savaş sonucunda yüz binlerce kişinin mülteci durumuna düştüğü gerçeğini içermektedir (https://www.bbc.com/news/world-europe-54882564).

Azerbaycan ile Ermenistan arasında imzalanan mutabakat dünya medyasında geniş yer bulmuştur. New York Times gazetesi, gelişmeyi "Askeri bozgunla karşılaşan Ermenistan, Dağlık Karabağ'da anlaşmayı kabul etti" başlığıyla duyurdu. Haberde, "Rusya'nın ara buluculuğunda yapılan anlaşmayla Azerbaycan, Dağlık Karabağ'daki yıllardır dile getirdiği taleplerin çoğunu kazandı" ifadelerine yer verilmiştir.

CNN International, "Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya, Dağlık Karabağ'da barış anlaşması imzaladı" başlığıyla hazırladığı haberinde, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın ifadelerini alıntılayarak Ermenistan'ın "tarifi zor acılarla dolu bir anlaşmayı imzalamak zorunda kaldığı" belirtilmiştir (https://www.yenisafak.com/dunya/daglik-karabag-anlasmasi-dunya-basininda-askeri-bozgunla-karsilasan-ermenistan-anlasmayi-kabul-etti-3574524).

Wall Street Journal gazetesi, "Ermenistan ve Azerbaycan, Dağlık Karabağ Savaşı'nı bitirmek üzere anlaşmaya vardı" başlığıyla yayımladığı haberde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "Bu anlaşma Ermenistan'ın askeri yenilgisi anlamına gelmektedir. Bu anlaşma yıllar süren işgalin bitişidir. Bu anlaşma bizim şanlı zaferimizdir" sözlerine yer vermiştir (https://www.yenisafak.com/dunya/daglik-karabag-anlasmasi-dunya-basininda-askeri-bozgunla-karsilasan-ermenistan-anlasmayi-kabul-etti-3574524).

İngiliz kamu yayın kurumu BBC, gelişmeleri "Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya, Dağlık Karabağ'da barış anlaşması imzaladı" başlığıyla okuyucularına duyurdu. Haberde, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın anlaşmayı "Hem benim hem de halkımız için inanılmaz derecede acı verici" şeklinde nitelendirdiğine dikkat çekilmiştir (https://www.yenisafak.com/dunya/daglik-karabag-anlasmasi-dunya-basininda-askeri-bozgunla-karsilasan-ermenistan-anlasmayi-kabul-etti-3574524).

Reuters haber ajansı da "Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya, Dağlık Karabağ ihtilafını sona erdirmek için anlaşma imzaladı" başlığıyla habere yer vermiştir. (https://www.yenisafak.com/dunya/daglik-karabag-anlasmasi-dunya-basininda-askeri-bozgunla-karsilasan-ermenistan-anlasmayi-kabul-etti-3574524)

Daily Telegraph ise "Ermenistan ve Azerbaycan, Rusya'nın barış gücü görevlendirmesiyle ateşkes anlaşması imzaladı" başlığını kullandı. Bölgeye 2 bin Rus barış gücünün konuşlandırılacağına dikkat çekilen haberde, Aliyev'in Paşinyan'a

hitaben “Onu bu belgeyi imzalamaya zorladık. Bu aslında bir teslim olmaktır” ifadelerini kullandığı ön plana çıkarılmıştır (https://www.yenisafak.com/dunya/daglik-karabag-anlasmasi-dunya-basininda-askeri-bozgunla-karsilasan-ermenistan-anlasmayi-kabul-etti-3574524).

Ermenistan’ın Berde başta olmak üzere birçok sivil yerleşim yerinde gerçekleştirdiği kanlı saldırıları görmezden gelen Fransız basını, Dağlık Karabağ anlaşmasında da adeta matem havasına büründü. France 24’teki haberde “Ermeniler, Dağlık Karabağ anlaşmasını tamamıyla kapitülasyon olarak görüyor” yorumu yapıldı. Le Monde gazetesinin internet sitesindeki haberde de “Anlaşma ile Erivan'ın mağlubiyeti tanımlanmış oldu” başlığı kullanılmıştır.

BBC: İngiliz yayın kuruluşunun Erivan’dan bildiren muhabiri, “Ermeniler, uzun zamandır cepheden başarı haberleri geçen kamu yayıncılarına inanıyordu. Bunun üzerine gelen anlaşma bir şok etkisi yarattı” bilgisini geçti. Guardian: Haberde Ermenistan Başbakanı Paşinyan’ın anlaşma haberinin Ermenileri kızdırdığı kaydedilmiştir. (https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/avrupa-basini-daglik- karabagda-zafer-azerbaycanin-turkiye-ve-rusya-da-kazandi/2040493).

New York Times: “Askeri bir bozgunla yüzleşen Ermenistan, Dağlık Karabağ savaşında anlaşma imzalamayı kabul etti” başlığı kullanıldı. Haberde daha önce Rusya, ABD ve Fransa’dan oluşan Minsk Grubu’nun birçok girişiminin başarısız olduğu hatırlatıldı (https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/11/11/azerbaycanin-karabag-zaferi-dunya-basini-boyle-gordu?paging=2).

İsviçre'nin önde gelen gazetelerinden sayılan ve Fransızca basılan “Le Temps”, Azerbaycan ile Ermenistan arasında varılan anlaşmayı, “Türkiye ve Rusya yarının dünyasını şekillendiriyor” başlığıyla duyurmuştur (https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/avrupa-basini-daglik-karabagda-zafer-azerbaycanin-turkiye-ve-rusya-da-kazandi/2040493).

“Luis Lema” imzasıyla yayımlanan makalede, “Kafkasya’da elde edilen ateşkesin büyük kazananı Ankara ve Moskova’dır” değerlendirmesine yer verildi. ABD ve Avrupalıların bölgede prestij kaybettiğine atıfta bulunulan yazıda, ABD Başkanı Donald Trump ve halefi Joe Biden Beyaz Saray için koltuk mücadelesi verirken, Dağlık Karabağ’da silahların sustuğu kaydedildi. Makalede ayrıca, Trump’ın, Ermenistan ile

Azerbaycan arasında ölümcül bir çatışmaya neden olan tırmanışı önlemek için hiçbir şey yapmadığı belirtilerek, "Türkiye ve Rusya günü kazandı. Yarının diplomatik manzarası Batı'nın aleyhinde şekillenmeye devam ediyor" değerlendirmesinde bulunmuştur. (https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/avrupa-basini-daglik- karabagda-zafer-azerbaycanin-turkiye-ve-rusya-da-kazandi/2040493).

Fransa'daki "Le Monde" gazetesinin haberinde, "Moskova'nın himayesinde" imzalanan ateşkes anlaşmasının Azerbaycan'ın zaferini doğruladığı belirtilirken Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'da askeri kontrolü kaybettiğinin altı çizildi. Haberde ayrıca, Şuşa'nın işgalden kurtarılmasının çatışmalarda önemli bir dönüm noktası olduğu vurgulanırken Ermenistan'ın 44 gün süren savaş boyunca halkına savaş alanı hakkında yalan söylediği de ifade edildi. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kafkasya'nın güneyinde etkisini artırdığı kaydedilen haberde, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in oyunun kurallarını belirlediği aktarılmıştır (https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/avrupa-basini-daglik-karabagda-zafer-azerbaycanin-turkiye-ve-rusya-da-kazandi/2040493).

Rusya'nın yüksek tirajlı gazetelerinden Vedomosti, Dağlık Karabağ savaşına ilişkin bir makale yayınlamıştır. Ermenistan'ın yanı sıra Rusya'nın savaştan zararlı çıktığının öne sürüldüğü makalede, Türkiye'nin bölgedeki prestijinin arttığı ifade edildi. Rusya'nın önde gelen gazetelerinden Vedomosti, İkinci Karabağ Savaşının Ermenistan'ın yanı sıra Rusya için de felaketle sonuçlandığını, Türkiye'nin bölgedeki prestijinin ise önemli oranda arttığını yazmıştır. Vedomosti'de, Strateji ve Teknoloji Analiz Merkezinden Konstantin Makiyenko tarafından kaleme alınan "Rusya ikinci Karabağ savaşında nasıl kaybetti?" başlıklı makalede, savaşın Ermenistan'ın mağlubiyetiyle sonlandığı belirtilmiştir (https://www.haberler.com/dunya/son-dakika- haberleri-rus-gazetesi-karabag-da-ermenistan-ve-rusya-13734655-haberi).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ RUSYA, TÜRKİYE VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ MEDYASINDA TEMSİLİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın kapsamı ve yöntemi açıklanmış, amacı ve öneminden bahsedilmiştir. Ardından örnekleme yöntemi ve süreci açıklanarak, verileri toplama yöntemi ve aracına yer verilerek, ulaşılan bulgular tablolar aracılığı ile yorumlanarak sunulmuştur.

3.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

II. Karabağ Savaşı Azerbaycan ile Ermenistan arasında tarihsel süreçte bir çatışma alanı olan Dağlık Karabağ bölgesinde yaşanmıştır. Her iki ülkenin de iddiaları buradaki toprakların kendilerine ait olmasıdır. Ancak uluslararası hukuk açısından da belirlenen Birinci Karabağ Savaşı'ndan itibaren Ermenistan'ın bu bölgede Azerbaycan topraklarının işgal altında tutmasıdır. Zaman zaman iki ülke arasında yaşanan çatışmalar 27 Eylül 2020 tarihinde iki ülke arasında II. Karabağ Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. 44 gün süren savaş sonucunda Savaş sonucunda Azerbaycan, Ermenistan'ın işgal ettiği 5 şehir merkezi, 4 kasaba ve 286 köyünü işgalden kurtarmış ve savaş, Rusya'nın arabuluculuğu ile Ermenistan ile Azerbaycan arasında imzalanan anlaşma ile son bulmuştur.

Araştırma 2020 yılında Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan II. Karabağ Savaşı'nın "Tek Millet İki Devlet" anlayışıyla kardeş devlet olan Türkiye, soğuk savaş döneminin SSCB'si günümüzün Rusya'sı ve küresel bir aktör olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin II. Karabağ Savaşı'nın medyalarında nasıl ele aldıklarını kapsamaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerine göre hazırlanan araştırmanın verileri II. Karabağ savaş sürecinde bahsedilen üç ülkenin önde gelen gazetelerinin haberlerini kapsamaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerine göre hazırlanmıştır. Nitel araştırma insanları veya toplumların insani veya toplumsak bir soruna yükledikleri

anlamları anlamaya ve keşfetmeye yönelik bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırma sürecinde araştırma soru ve uygulamaları ortaya çıkmakta verilere genel olarak katılımcıların ortamlarında toplanmakta ve veriler tümevarımsal olarak temalara ulaşmaya yönelik analiz edilmektedir. Araştırmacı verileri yorumlayarak, bireysel anlamlara odaklanmaktadır, bundan dolayı da araştırma raporu esnek bir yapıya sahiptir (Creswell, 2014: 4). Bu çerçevede araştırmada nitel yaklaşımın seçilme sebebi, araştırmanın amacına ulaşmada ve araştırma sorularının yanıtlanmasında en uygun yöntem olarak görülmesidir. Nitel olarak toplanan veriler, bilgisayar ortamında SPSS 22.0 programında nicel olarak yüzde ve frekans analizleri yapılarak yorumlanmıştır.

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı; Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan ve 44 gün süren II. Dağlık Karabağ Savaşı'nın basına yansımalarını incelemektir. Bu kapsamda Savaşın yaşandığı tarihlerde Türkiye'de en fazla tirajı olan Sabah Gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Wall Street Journal ve Rusya'da yayın yapan Kommersant gazetesinde yer alan haberler incelenmiştir.

Basının savaş haberlerini ne şekilde ele aldığı, medyanın devlet ve toplumlar üzerindeki etkileri gözönüne alındığında, yaşanan savaşalrın son bulması, yaşanacak savaşların engellenmesi açısından önem arzetmektedir.

II. Karabağ Savaşı'nın 28 yıldır Dağlık Karabağ bölgesinde süren çatışmaların sona ermesinin başlangıcı olması ve savaş sonucunda Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını kurtarabilmesinde savaş sürecinin dünya basının da ne şekilde yer bulduğunun incelenmesi önemli görülmüştür. Diğer taraftan yaşanan savaşın üzerinden çok geçmemiş olması, henüz bu konuda yeterince çalışma yapılmadığından çalışmanın alana katkı yapacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmada aşağıdkai soruların yanıtları aranmıştır:

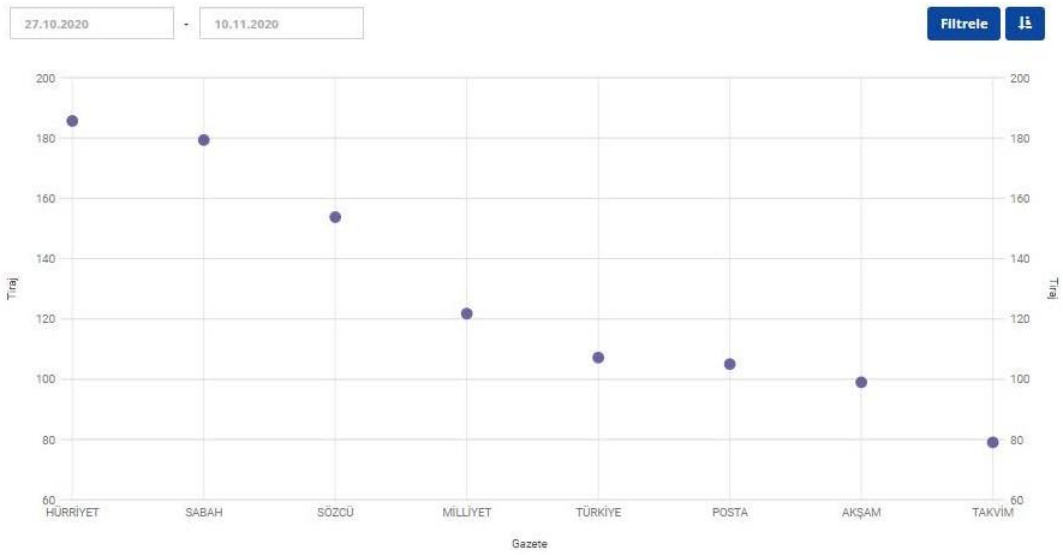
1. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı sürecinde yayınlanan haberler arasında II. Karabağ Savaşı ne oranda yer bulmuştur?
2. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haber başlıklarının söylemi nasıl ve ne oranda yer bulmuştur?

3. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerin içeriklerine göre dağılımları nasıldır?
4. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerin kaynaklarına göre dağılımları nasıldır?
5. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerde ne oranda fotoğraf kullanılmıştır.
6. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haber fotoğraflarının içeriklerine göre dağılımları nasıldır?
7. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerde ne oranda video kullanılmıştır?
8. Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haber videolarının içeriklerine göre dağılımları nasıldır?

3.1.2. Örnekleme Yöntemi ve Süreci

Araştırmanın evrenini İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili yazılı basında yer alan haberler oluşturmaktadır. Örneklemini ise Türkiye, Rusya ve ABD'de faaliyet gösteren ve arşivlerine dijital ortamda ulaşılabilen savaş sürecinde en yüksek tiraja sahip gazeteler oluşturmuştur. Bu kapsamda araştırmanın örneklemini savaşın yaşandığı tarihler olan 27 Eylül -10 Kasım 2020 arasında Türkiye'de en fazla tirajı olan Sabah Gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde Wall Street Journal ve Rusya'da yayın yapan Kommersant gazetelerinde yer alan haberler oluşturmuştur.

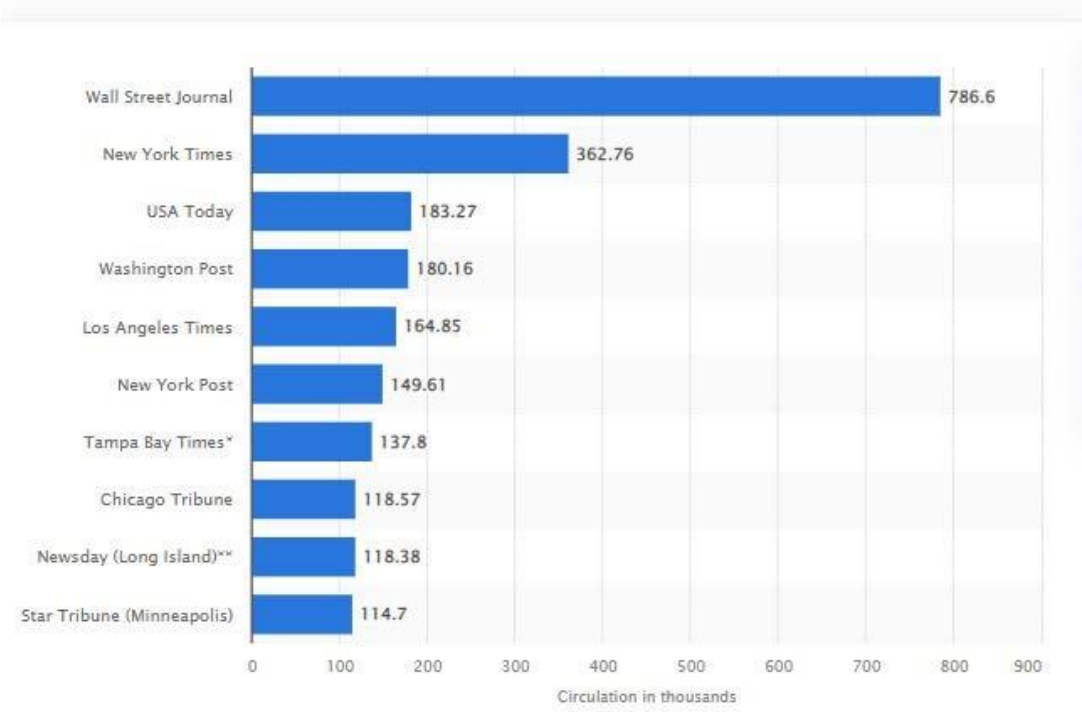
Araştırmanın örnekleminde yer verilen gazeteler amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme: "Örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan oluşturulmasıdır." (Büyüköztürk, 2012). Bu araştırmada ölçüt olarak gazetelerin tirajları ele alınmıştır.

Gazete	Tiraj
SABAH	196.835
HÜRRİYET	195.309
SÖZCÜ	191.863
TÜRKİYE	125.929

Şekil 2. II. Karabağ Savaş Sürecinde Türkiye'deki Gazetelerin Tirajları

Kaynak: http://app.speedmedya.com/Report/ReportDetail?ReportCode=110, Erişim Tarihi: 20.05.2022

Şekil 3. II. Karabağ Savaş Sürecinde ABD'deki Gazetelerin Tirajları

Kaynak: https://www.statista.com/statistics/272790/circulation-of-the-biggest-daily-newspapers-in-the-us/#:~:text=The%20newspaper%20with%20the%20highest,print%20circulation%20of%20786.6%20thousand, Erişim Tarihi: 20.05.2022

Şekil 4. II. Karabağ Savaş Sürecinde Rusya'daki En Yüksek Tirajlı Günlük Politika ve İş Hayatı Gazetesi

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kommersant, Erişim Tarihi: 20.05.2022

3.1.3. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırmada ilgili literatürden faydalanılarak veri toplama formu oluşturulmuştur. Veri toplama formunda haberlerin hangi temalar altında inceleneceği belirlenmiştir. Bu forma göre gazetelerde yer alan haberler incelenerek Microsoft programında kodlama yapılmıştır. Elde edilen verilere içerik analizi yapılarak SPSS 22.0 istatistik programında yüzde ve frekans değerleri elde edilmiştir.

Veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi ile veriler tanımlanarak, verilerin içerisinde gizli olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 81).

Bu yöntemin uygulanmasındaki temel amaç, haber metinlerine konu olan belirli niteliklerin veya kategorilerin görülme sıklığını belirlemektir. Bu tür araştırmalar, nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabileceği, ancak bir olgunun daha iyi tanımlanmasına ve anlanmasına yardımcı olacak sonuçlar sağlayarak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabildiği

belirtilmektedir. Bu yönüyle de hem ilgili literatüre hem de uygulamaya önemli katkılar sağlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde Türk, Rus ve ABD gazetelerinde II. Karabağ Savaşı sürecinde yayınlanan haberlere yapılan analizlerden ulaşılan verilere yer verilmiştir.

3.2.1. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin Konu ve Kaynak Açısından Dağılımı

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda, araştırmaya dair bulgular, haber başlığı, içerik ve kaynak kullanımları açısından analiz edilmiştir.

Tablo 1. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haber Sayıları

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Toplam Haber	4188	100	2078	100	1194	100
II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberler	285	6,8	475	22,9	14	1,2

Tablo 1'de görüldüğü üzere Sabah Gazetesi II. Karabağ Savaşı sürecinde toplam 4.188 haber yapmış ve bu haberlerin %6.8'i II. Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili olduğu, Rus Kommersant Gazetesi'nin toplam 2.078 haber yaptığı ve haberlerin %22.9'unun II. Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili olduğu saptanmıştır. ABD Wall Street Journal'de ise 1.194 toplam haber içerisinde Dağlık Karabağ Savaşı'na ilişkin %1.2 haberin yer aldığı belirlenmiştir.

Dağlık Karabağ problemi Türkiye'nin güvenliğine yönelik bir Ermeni tehdidi oluşturmuş, Kafkaslar ve Orta Asya'daki Sovyet sonrası siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri genişleme çabaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Sovyetler Birliği sonrası bölge ve bölge dışı ülkelerin *(özellikle Rusya, İran ve Amerika Birleşik Devletleri)* çıkarlarında meydana gelen değişiklikler, Dağlık Karabağ sorununu, başta Kafkaslar olmak üzere geniş kapsamlı bir jeopolitik mücadelenin merkezine yerleştirmiştir (Ekici, 2017).

Rus basını, gerek Türk gerekse ABD basınına göre II. Karabağ Savaşı'na daha fazla ilgi göstermiştir. Bunun en önemli nedeni II. Karabağ Savaşı'nın yaşandığı alan SSCB' dağılmadan önce SSCB'nin uzantısı ve günümüzdeki temsilcisi Rusya'nın egemenliği altında olmasıdır. Rusya hala sonradan bağımszlığını kazanan diğer ülkeleri olduğu gibi Ermenistan ve Azerbaycan'ı da kendisinni arka bahçesi olarak görmekte ve buralarda kendisi olmadan güvenliğin sağlanamayacağı görüşünü empoze edip, eski hegemonyasını sürdürmek istemektedir. Bu nedenle de basında II. Karabağ Savaşı'na daha fazla yer vermiştir.

Azerbaycan topraklarının Ermeni ordusu tarafından işgal edilmesi bölgesel sorunlara yol açmıştır. Azerbaycan zor durumda Türkiye'yi komşu değil müttefik olarak görmüştür.Bu görüş türkiye tarafından da kabul görmektedir. Türkiye, "Tek Millet İki Devlet" anlayışı çerçevesinde II. Karabağ'da yaşanan savaşta doğrudan Azerbaycan tarafında olmuş ve Azerbaycan'a yönelik yapılan saldırıları kendisine yapılmış gibi düşünerek destek vermiştir, verdiği destek de basında yoğun olarak yer bulmuştur.

ABD ise II. Karabağ Savaşı'nda dış bir aktör olarak kalmıştır. Bu nedenle de basında bu savaşa çok az yer ayırmıştır, çünkü kazanan da kaybeden de doğrudan kendisini ilgilendirmemektedir.

Tablo 2. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haber Başlıklarının Söylemi

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Açıklayıcı	92	32,3	28	5,9	0	0,0
Destekleyici	39	13,7	7	1,5	0	0,0
Suçlayıcı Kınayıcı	25	8,8	4	0,8	0	0,0
Bilgi Verici	129	45,3	438	91,8	14	100,0

Tablo 2'de Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin haber başlıklarına göre dağılımları yer almaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin başlıklarının %32,3'ünün açıklayıcı, %13,7'sinin destekleyici, %8,8'inin suçlayıcı kınayıcı, %45,3'ünün bilgi verici söylemde yer aldığı; Kommersant gazetesinin %5,9'unun

açıklayıcı, %1,5'inin destekleyici, %0,8'inin suçlayıcı kınayıcı, %91,8'inin bilgi verici olduğu ve Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerin başlıklarının tamamının %100,0'ının bilgi verici söyleme sahip olduğu görülmektedir.

Rusya basında savaşla ilgili haberlerinin neredeyse tamamında bilgi verici bir başlık kullanmıştır. Savaş hakkındaki bilgileri kamuoyuyla paylaşmayı tercih etmiştir. Türkiye ise hem açıklayıcı, hem bilgilendirici haber başlıklarına önem göstermiştir, çünkü savaşın seyri Azerbaycan ile dostluk-kardeşlik bağlarından dolayı kamuoyunun hem açıklama hem bilgilendirilme ihtiyacını doğurmuştur. Sabah gazetesi de haberlerinde bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır.

ABD'de yayınlanan haberlerin ise tamamı bilgi verici bir başlıkla verilmiştir. ABD tarafından çok ilgi gösterilmeyen ve sınırlı sayıda verilen haberlerin tamamı kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik olmuştur.

Tablo 3. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin İçeriği

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Savaşa İlişkin Bilgi Savaşın Gidişatı	106	37,2	213	44,7	10	71,4
Devlet Yetkililerinin Açıklamaları	52	18,2	99	20,8	1	7,1
Türkiye'deki Siyasetçilerin Savaşa Dair Görüşleri	50	17,5	8	1,7	0	0,0
Savaşla İlgili Diğer Ülkelere İlişkin Bilgi	37	13,0	101	21,2	1	7,1
Diğer	23	8,1	27	5,7	1	7,1
Ölüm Yaralı Sayısı	2	0,7	23	4,8	0	0,0
Siviller Ve Asker	15	5,3	6	1,3	1	7,1

Tablo 3'te Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin içeriğine göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3'e bakıldığında II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin içeriğinin %37,2'sinin savaşa ilişkin bilgi savaşın gidişatı, %18,2'sinin devlet yetkililerinin açıklamaları, %17,5'inin Türkiye'deki siyasetçilerin savaşa dair görüşleri, %13,0'ının savaşla ilgili diğer ülkelere ilişkin bilgi, %8,1'inin diğer,

%0,7'sinin ölüm yaralı sayısı, %5,3'ünün siviller ve asker; Kommersant gazetesinde yer alan haberlerin %44,7'sinin savaşa ilişkin bilgi savaşın gidişatı, %20,8'inin devlet yetkililerinin açıklamaları, %1,7'sinin Türkiye'deki siyasetçilerin savaşa dair görüşleri, %21,2'sinin savaşla ilgili diğer ülkelere ilişkin bilgi, %5,7'sinin diğer, %4,8'inin ölüm yaralı sayısı, %1,3'ünün siviller ve asker; Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerin ise %71,4'ünün savaşa ilişkin bilgi savaşın gidişatı, %7,1'inin devlet yetkililerinin açıklamaları, %7,1'inin savaşla ilgili diğer ülkelere ilişkin bilgi, %7,1'inin diğer, %7,1'inin siviller ve askerlere ilişkin olduğu görülmektedir.

Her üç ülkede de yer alan haberlerin içeriklerinin çoğunluğu savaşa ilişkin bilgi ve savaşın gidişatı ile ilgilidir. I. Dağlık Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın bu bölgedeki topraklarının büyük kısmı Ermenistan tarafından işgal edilmiş ve Azerbaycan bu topraklarını kurtarma mücadelesi vermiştir. Aradan geçen süreç içerisinde Azerbaycan ekonomik açıdan olduğu kadar askeri açıdan da güç kazanmıştır. Özellikle Türkiye tarafından verilen destek ve Türkiye'den alınan insansız hava araçları (İHA) savaşın seyrinin değişmesinde ve Azerbaycan'ın galibiyetinde çok etkili olmuştur. Bu durum savaşı basın tarafından daha ilgi çekici hale getirmiştir.

Dağlık Karabağ savaşı, bireysel silah sistemlerinin savaşın doğasında devrim yaratmayacak olsa da, İHA sistemleri ile diğer silahların senkronizasyonunun modern savaş alanını daha ölümcül hale getirdiğini de göstermektedir. Azerbaycan'ın insansız hava araçları ve topçu birliklerinin birleşimi, özellikle T-72 tanklarına ve S-300 hava savunmasına yönelik saldırılarda Ermenistan'ın yüksek değerli askeri varlıklarını etkili bir şekilde hedef almıştır. Özellikle, hava savunma birliklerine yapılan saldırılar Ermenistan'ın Bakü'nün SİHA'larına karşı koyma kabiliyetini kısıtlayarak etkinliklerini pekiştirmiştir.

Tablo 4. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin Kaynağı

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Devlet Başkanı	53	18,6	110	23,1	0	0,0
Savunma Bakanlığı, Başsavcılık, Diplomatik Kaynaklar	87	30,5	194	40,7	3	21,4
Savaş Komutanları	3	1,1	0	0,0	0	0,0
Gazeteciler	67	23,5	109	22,9	11	78,6
Siyasetçiler	54	18,9	62	13,0	0	0,0
Sosyal Medya	2	0,7	2	0,4	0	0,0
Diğer	19	6,7	0	0,0	0	0,0

Tablo 4'te Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin kaynaklarına göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 4'te görüldüğü üzere II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin %18,6'sının devlet başkanı, %30,5'inin savunma bakanlığı başsavcılık diplomatik kaynaklar, %1,1'inin savaş komutanları, %23,5'inin gazeteciler, %18,9'unun siyasetçiler, %0,7'sinin sosyal medya, %6,7'sinin diğer; Kommersant gazetesinde yer alan haberlerin %23,1'inin devlet başkanı, %40,7'sinin savunma bakanlığı başsavcılık diplomatik kaynaklar, %22,9'unun gazeteciler, %13,0'ının siyasetçiler, %0,4'ünün sosyal medya; Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerin ise %21,4'ünün savunma bakanlığı başsavcılık diplomatik kaynaklar, %78,6'sının gazeteciler olduğu görülmektedir.

Türk ve Rus basını haberlerinde çoğunlukla Savunma Bakanlığı, Başsavcılık, Diplomatik Kaynaklardan ulaştığı haberlere ağırlık verirken, ABD basını gazeteci kaynaklı haberlere ağırlık vermiştir, çünkü daha öncede belirtildiği üzere, Türkiye ve Rusya'yı gerek komşuluk, gerek tarihi bağlar nedeniyle savaşın seyri ve sonucu daha çok ilgilendirmektedir. Bu süreçte de daha gerçekçi ve güvenilir olması nedeniyle resmi kaynaklardan gelen haberlere daha fazla yer verdikleri düşünülmektedir.

3.2.2. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerin Görsel Kullanımı Açısından Dağılımı

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda, haberde kullanılan ve haberin kanıtı niteliğinde değerlendirilebilecek fotoğraf ve videoların nicelik ve içerik olarak dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 5. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Fotoğraf Varlığı

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Var	283	99,3	136	28,5	12	85,7
Yok	2	0,7	341	71,5	2	14,3

Tablo 5'te Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin fotoğraf olup olmamasına göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 5'teki bulgulara göre II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin %99,3'ünde, Wall Street Journal gazetesindeki haberlerin ise %85,7'sinde fotoğrafın olduğu tespit edilmiştir. Bu iki gazetenin aksine Kommersant gazetesindeki haberlerin %71,5'inde fotoğrafın olmadığı görülmüştür. Basında fotoğraf hem haberlerin hem de sayfa düzeninin önemli bir unsurudur, çünkü fotoğraf haberi tanımlayan, destekleyen, güçlendiren ve olaya tanıklık eden bir belge niteliğindedir. Fotoğrafların çoğu öyküyü, yazının yapabileceğinden daha iyi anlatmaktadır. Bu nedenle fotoğraf haberlerin vazgeçilmez bir unsurudur (Kasım, 2008: 433).

Türk ve ABD basını verdiği haberlerin tamamına yakınında fotoğrafa da yer vererek verdiği haberin okuyucu nezdinde daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Rus basınının ise savaşla ilgili çok habere yer vermesinden dolayı, her habere ilişkin fotoğrafa yer vermediği düşünülmektedir. Ya da verdiği her haberle ilgili destekleyici bir fotoğraf bulamamış olabilirler.

Tablo 6. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Fotoğraf Sayısı

	Sabah		Kommersant		Wall Street Journal	
	n	%	n	%	n	%
1-3 Adet	236	83,1	82	59,4	11	91,7
4-5 Adet	37	13,0	0	0,0	0	0,0
5'den Fazla	11	3,9	56	40,6	1	8,3

Tablo 6'da Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin fotoğraf sayısına göre dağılımları yer almaktadır. Tablo 6'da görüldüğü üzere II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin %83,1'inde 1-3 adet, %13,0'ında 4-5 adet, %3,9'unda 5 ten fazla fotoğraf olduğu; Kommersant gazetesinin %59,4'ünde 1-3 adet, %40,6'sında 5 ten fazla ve Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerin %91,7'sinde 1-3 adet, %8,3'ünde ise 5 ten fazla fotoğraf olduğu görülmektedir.

Rus basınının haberlerinde çok fazla fotoğrafa yer vermemesine karşın, fotoğraflı haberlerinde 5 ve üzeri fotoğrafa Türk ve ABD basınına göre daha fazla yer vermesinin temel nedeninin her verdiği haberin fotoğrafa gerek duymaması, ancak fotoğraf gerektiren haberlerde de farklı açılardan çok sayıda fotoğrafa yer vererek, verdiği haberin anlam, güven ve değerini artırmak düşüncesi olabilir.

Tablo 7. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Video Varlığı

	Sabah		Kommersant		Wall Street Journal	
	n	%	n	%	n	%
Var	103	36,1	29	6,1	7	50,0
Yok	182	63,9	448	93,9	7	50,0

Tablo 7'de Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin video olup olmamasına göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 7'deki bulgulara göre II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin 103'ünde savaşa ilişkin %36,1'inde video var, %63,9'unda video yok; Kommersant gazetesinde yer alan haberlerin %6,1'inde video var, %93,9'unda

video yok; Wall Street Journal gazetesinin %50,0'ında video var, %50,0'ında ise video yoktur.

Haberi tüm dijital kanallardan ulaştırmak ve bunu yaparken tüm kuşakların haber tercihlerini dikkate almak internet haberciliği ana kuralları arasında yer almaktadır (https://www.iienstitu.com). Türk basını haberlerinde daha fazla videoya yer vererek, hedef kitlesini görsel açıdan da savaşın gidişatı ile ilgili bilgilendirmek istemiştir.

Tablo 8. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Video Sayısı

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
1-3 Adet	102	98,1	30	100,0	7	100,0
5 Ten Fazla	2	1,9	0	0,0	0	0,0

Tablo 8'de Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerin video sayısına göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 8'de görüldüğü üzere II. Karabağ Savaşı sürecinde Sabah gazetesinde yer alan haberlerin %98,1'inde 1-3 adet, %1,9'unda 5 ten fazla; Kommersant gazetesinde yer alan haberlerin %100,0'ünde 1-3 adet; Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerin %100,0'ünde 1-3 adet video olduğu görülmektedir.

Tek bir video ile anlatılmak istenenlerin çoğu anlatılabildiği için Türk, Rus ve ABD basını haberlerinde az sayıda videoya yer vermiştir.

Tablo 9. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Fotoğrafların İçeriği

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Savaş Alanı	111	30.58	48	18.82	4	10.81
Devlet Başkanları Ve Üst Düzey Yöneticiler	96	26.45	82	32.16	10	27.03
Savaşta Kullanılan Silahlar	26	7.16	27	10.59	1	2.70
Askerler	44	12.12	34	13.33	10	27.03
Siviller	20	5.51	39	15.29	9	24.32
Diğer	66	18.18	25	9.80	3	8.11
	363	100.00	255	100.00	37	100.00

Tablo 9'da Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerde fotoğrafların içeriğine göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 9'a baktığımız zaman Sabah gazetesinde yer alan haberlerde fotoğrafların %30,58'inin içeriğinin savaş alanı, %26,45'inin içeriğinin devlet başkanları ve üst düzey yöneticiler, %7,16'sının içeriğinin savaşta kullanılan silahlar, %12,12'sinin içeriğinin askerler, %5,51'inin içeriğinin siviller, %18,18'inin içeriğinin ise diğer konular; Kommersant gazetesinde yer alan haberlerde fotoğrafların %18,82'sinin içeriğinin savaş alanı, %32,16'sının içeriğinin devlet başkanları ve üst düzey yöneticiler, %10,59'unun içeriğinin savaşta kullanılan silahlar, %13,33'ünün içeriğinin askerler, %15,29'unun içeriğinin siviller, %9,80'inin içeriğinin diğer konular; Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerde fotoğrafların %10,81'inin içeriğinin savaş alanı, %27,03'ünün içeriğinin devlet başkanları ve üst düzey yöneticiler, %24,32'sinin içeriğinin siviller, %8,11'inin içeriğinin ise diğer konularla ilgili olduğu görülmektedir.

Türk, Rus ve ABD basını savaşla ilgili verdiği haber fotoğraflarında haberlerin içerikleri ile paralel fotoğraflara yer vermeye çalışmıştır. Bu süreçte savaşın yaşandığı alanın yanında, devlet başkanları ve üst düzey yöneticilerin sıklıkla yaptıkları açıklamalardaki fotoğraflarda basında yer bulmuştur.

Tablo 10. Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı İle İlgili Haberlerde Videoların İçeriği

	Sabah		**Kommersant**		**Wall Street Journal**	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Savaş Alanı	43	28.86	19	25.68	6	15.00
Devlet Başkanları Ve Üst Düzey Yöneticiler	27	18.12	17	22.97	7	17.50
Savaşta Kullanılan Silahlar	2	1.34	2	2.70	4	10.00
Askerler	17	11.41	15	20.27	9	22.50
Siviller	26	17.45	12	16.22	10	25.00
Diğer	34	22.82	9	12.16	4	10.00
	149	100.00	74	100.00	40	100.00

Tablo 10'da Türk, Rus ve ABD Gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili yer alan haberlerde videoların içeriğine göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 10'da gördüğümüz üzere Sabah gazetesinde yer alan haberlerde paylaşılan videoların %28,86'sının içeriğinin savaş alanı, %18,12'sinin içeriğinin devlet başkanları ve üst düzey yöneticiler, %1,34'ünün içeriğinin savaşta kullanılan silahlar, %11,41'inin içeriğinin askerler, %17,45'inin içeriğinin siviller, %22,82'sinin içeriğinin diğer; Kommersant gazetesinde yer alan haberlerde videoların %25,68'inin içeriğinin savaş alanı, %22,97'sinin içeriğinin devlet başkanları ve üst düzey yöneticiler, %2,70'inin içeriğinin savaşta kullanılan silahlar, %20,27'sinin içeriğinin askerler, %16,22'sinin içeriğinin siviller, %12,16'sının içeriğinin diğer ve Wall Street Journal gazetesinde yer alan haberlerde paylaşılan videoların %15,00'ının içeriğinin savaş alanı, %17,50'sinin içeriğinin devlet başkanları ve üst düzey yöneticiler, %10.00 savaşta kullanılan silahlar, %22.50'sinin askerler, %25,00'ının içeriğinin siviller, %10,00'ının içeriğinin diğer konularla ilgili olduğu görülmektedir.

Türk, Rus ve ABD basını savaşla ilgili verdiği haber videolarında haberlerin içerikleri ile paralel görüntü ve seslere yer vermeye çalışmıştır. Bu süreçte savaşın yaşandığı alanın yanında, devlet başkanları ve üst düzey yöneticilerin sıklıkla yaptıkları açıklamalardaki videolar basında yer bulmuştur.

SONUÇ

Hukuki olarak Azerbaycan'ın bir parçası olan Dağlık Karabağ bölgesinde Ermenistan'ın hukuksuz bir şekilde işgalinin olduğu, bölgenin jeopolitik öneminden (özellikle enerji kaynaklarına yakınlığı) dolayı sadece çatışan tarafların değil dünyanın birçok ülkesinin de bölge üzerinde ilgisi olduğu, her ülkenin sorunun kendi lehlerinde olacak şekilde çözümlenmesini arzulamalarından dolayı sorunun bir türlü çözülemediği ve bu nedenle de kanlı çatışmaların yaşandığı görülmüştür. Son olarak 27 Eylül 2020'de başlayan çatışmalar derinleşerek 44 gün süren II. dağlık Karabağ Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuş ve savaş Azerbaycan lehine sonuçlanmıştır. Azerbaycan'ın sahip olduğu ve savaş boyunca etkin bir şekilde kullandığı İHA ve SİHA'lar karşısında Ermenistan tarafı çaresiz kalmış, Azerbaycan'ın zaferi gecikmemiş, yıllardır işgal altında olan topraklar kurtarılabilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan ve 44 gün süren II. Dağlık Karabağ Savaşı'nın basına yansımalarını incelemektir. Bu kapsamda Savaşın yaşandığı tarihlerde Türkiye'de en fazla tirajı olan Sabah Gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Wall Street Journal ve Rusya'da yayın yapan Kommersant gazetesinde yer alan haberler incelenmiştir.

Araştırmanın, Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı sürecinde yayınlanan haberler arasında II. Karabağ Savaşı ne oranda yer bulduğuna dair ilk sorusu şu şekilde cevaplanmıştır: Sabah Gazetesi bu süreçte toplam 4.188 haber yapmış ve bu haberlerin 285'inin (%6.8) II. Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili olduğu, Rus Kommersant Gazetesi'nin toplam 2.078 haber yaptığı ve haberlerin 475'inin (%22.9), II. Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili olduğu saptanmıştır. ABD Wall Street Journal'de ise 1.194 toplam haber içerisinde Dağlık Karabağ Savaşı'na ilişkin 14 (%1.2) haberin yer aldığı belirlenmiştir. Verilerden de görüldüğü üzere II. Dağlık Karabağ Savaşı'na Türk ve Rus basınının oldukça önem verdiği gözlenirken, ABD basınının ise daha az ilgi gösterdiği belirlenmiştir. Türk ve ABD basınına göre Rusya savaşa daha fazla ilgi göstermiştir, çünkü her iki ülke ile komşu olan ve tarihte SSCB içerisinde yer alan ülkeler olarak Ermenistan ve Azerbaycan açısından hegemon konumda olan Rusya, halen bu ülkeler üzerindeki egemenliğini gösterme çabasındadır. İki ülke arasında yaşanan çatışmaların kendisi olmadan çözüme

kavuşturulamayacağını oynadığı rol ile göstermeye çalışan Rusya, nihayet aravuluculuk yaparak iki ülke arasındaki savaşın sonlanmasını sağlamıştır. Bu nedenle savaş süreci Rusya'nın gündeminde olduğu kadar basının da gündeminde yoğun bir şekilde yer bulmuştur. Türkiye ise "İki Devlet, Tek Millet" ve müttefiklik anlayışı içerisinde savaş sürecinde Azerbaycan'ın yanında olmuş ve Azerbaycan'a sağladığı İHA'lar ile savaşın Azerbaycan lehine gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Savaş sürecinde savaşa alanına dair haberler ve destekleyen görüşler basında sıklıkla yer almıştır. ABD basını ise bir diğer aktör olarak II. Karabağ Savaşı'na uzak kalmıştır. Ancak kamuoyunu bilgilendirecek kadar sınırlı sayıda savaşla ilgili haberlere yer vermiştir.

Araştırmanın, Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haber başlıklarının söyleminin nasıl ve ne oranda yer bulduğuna dair ikinci sorusu ise şu şekilde cevaplanmıştır: Sabah Gazetesi'nde II. Dağlık Karabağ Savaşı'na ilişkin haberlerin %45,3'ünün başlığı bilgi verici, %32,3'ü açıklayıcı, %13,7'si destekleyici ve %8,8'i suçlayıcı kınayıcı söylemde verilirken, Kommersant Gazetesi'ndeki haberlerin başlığının %91,8'i bilgi verici, %5,9'u açıklayıcı, %1,5'i destekleyici ve %0,8'i suçlayıcı kınayıcı söylemde olup, Wall Street Journal'da yer alan haberlerin başlığının %100'ünün söylemi bilgi verici nitelikte olduğu gözlenmiştir. Yaşanan savaş sürecinde hedef kitlenin öncelikli beklentisi savaş hakkında bilgi edinmek olmuştur. Her üç ülkeninde basını öncelikle savaş hakkında bilgi vermek vermek istemiştir. Ancak ülkelerin bölgedeki farklı menfaatleri ve çıkarları verilen haberlerin söylemlerine de yansımıştır. Bu kapsamda Türk basını haberlerinde açıklayıcı söylemlere de oldukça yer vermiştir.

Araştırmanın, Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerin içeriklerine göre dağılımlarının nasıl olduğuna dair üçüncü sorusu şu şekilde cevaplanmıştır: Tüm gazetelerde yer alan haberlerin çoğunluğu, savaşa ilişkin bilgi savaşın gidişatı ile ilgili olup, en az haber siviller ve askerle ile ilgili yapıldığı görülmüştür, çünkü savaşın sonucu Azerbaycan ve Ermenistan kadar özellikle Rusya ve Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiği için savaşa ilişkin bilgi ve savaşın gidişatı hakkında bilgi vermek basının önceliği olmuştur. Türkiye ile Azerbaycan arasında dostluk kardeşlik ilişkileri mevcuttur. Devlet başkanları her fırsatta "Bir Millet İki Devlet" olduklarını belirtmekte olup, Azerbaycan'la Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorunlarından dolayı Türkiye ile Ermenistan

arasındaki ilişkiler gergindir. Nitekim savaşın son bulması ile Türkiye ile Ermenistan arasında normalleşme süreci de başlamıştır.

Rusya saha önce SSCB'ye bağlı olan Ermenistan ve Azerbaycan üzerinde eski hegemonyasını kurmak istemekte ve bu bölgelerde kendisi olmadan güvenliğin sağlanamayacağı yönünde siyaset izlemektedir. Nitekim savaşın son bulmasında Rusya arabuluculuk ederken, sorun yaşanan bölgelere de Rusya'nın güvenliği sağlayacağına dair teminat vererek, bu bölgeye askerlerini yerleştirmiştir. Sonuç olarak savaşın mutlak galibi Azerbaycan olurken, Rusya ve Türkiye'nin de ciddi kazanımları olmuştur. Bu durum her iki ülkenin basınına da daha fazla haber olarak yansımıştır.

Araştırmanın, Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerin kaynaklarına göre nasıl dağıldığına dair dördüncü sorusu şu şekilde cevaplanmıştır: Haber kaynakları açısından Sabah Gazetesi ve Kommersant Gazetesi'nde çeşitlilik göze çarpanken, Wall Street Journal'da Savunma Bakanlığı Başsavcılık Diplomatik Kaynaklar ve Gazetecilerden ulaşılan haberlere yer verildiği görülmüştür. Hem bölgesel açıdan yakınlık, hem de stratejik görüş ve çıkarlar Türk ve Rus basınını farklı kaynaklardan gelen haberleri vermeye yöneltmiştir. Daha öncede belirtildiği üzere ABD bu savaşta dış aktör konumunda kalmış yaşanan savaşta özellikle konumundan dolayı tarafsız kalmak durumunda kalmıştır. Rusya ve Türkiye ise tarihsel bağlar ve konum v stratejik çıkarlar açısından bölgede biran önce barışın sağlanmasını isterlerken bu süreçte etkin rol oynayarak bölgede etkinlik göstermek istemişlerdir. Bunu sağlamaya çalışırken de basınları yanlarında olarak ülkelerini desteklemişlerdir.

Araştırmanın Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerde ne oranda fotoğraf kullanıldığına dair beşinci sorusu şu şekilde cevaplanmıştır: II. Karabağ Savaşı'na ilişkin haberlerde fotoğraf olup olmadığına bakıldığında; Sabah Gazetesi (%99,3) ve Wall Street Journal'da (%85,7) yer alan haberlerin çoğunluğunda fotoğrafa yer verilirken, Kommersant Gazetesi'ndeki haberlerin çoğunluğunda (%71,5) fotoğraf bulunmamaktadır. Fotoğraflar haberlerin daha iyi anlaşılmasına ve kalıcılığın sağlanmasında önemli bir unsurdur. Türk basını verdiği haberlerin tamamına yakınını fotoğraflarla desteklemiştir. Rus basını ise çok sayıda haber verdiği için, ön plana çıkarmak istediği haberleri fotoğrafla desteklerken, sayı açısından bir haberde çok sayıda fotoğrafa yer vermeyi tercih etmiştir.

Araştırmanın, Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haber fotoğraflarının içeriklerine göre nasıl dağıldığına dair altıncı sorusu şu şekilde cevaplanmıştır: Fotoğrafların içeriklerine bakıldığında da her üç gazetede de %30 civarında savaş alanı fotoğraflarına yer verildiği görülmüştür. Wall Street Journal'da yer alan haber fotoğraflarında savaşta kullanılan silahlar ve askerlere hiç yer verilmediği, Sabah ve Kommersant gazetelerinde ise benzer düzeylerde fotoğraflarda, devlet başkanları ve üst düzey yöneticilere, savaşta kullanılan silahlara ve askerler, sivillere ve diğer fotoğraflara yer verildiği belirlenmiştir. Fotoğrafların içerikleri haberlerin başlıkları ve içerikleri ile orantılı olarak basında yer bulmuştur.

Araştırmanın Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerde ne oranda video kullandığına dair sorusu şu şekilde yanıtlanmıştır: Sabah Gazetesi'nde yer alan haberlerin %36,1'inde video bulurken, Kommersant'a yer alan haberlerin sadece %6,1'inde Wall Street Journal'da ise %50'sinde video bulunmaktadır. Her üç gazete de haberlerin çoğunluğunda 1-3 arası videoya yer verildiği görülmüştür. Videolar içerikleri açısından incelendiğinde ise; Kommersant %51,7 oranında savaş alanına yer verirken, bu oran Sabah gazetesinde %31,1 ve Wall Street Journal'da %28,7'dir. Sabah ve Kommersant gazetelerinde farklı içeriklere sahip videolara yer verilirken, Wall Street Journal'da hiç savaşta kullanılan silahlara ve askerlere yer verilmediği belirlenmiştir.

Araştırmanın, Sabah Gazetesi, Wall Street Journal ve Kommersant gazetelerinde II. Karabağ Savaşı ile ilgili haber videolarının içeriklerine göre nasıl dağıldığına dair sorusu şu şekilde yanıtlanmıştır: Haberlerde yer alan videolar haberlerin başlık ve içeriklerini desteklemektedir. Türk basını verdiği haberleri videolarla desteklemeyi bir strateji olarak seçerken, Rus basını daha az video, ancak çok sayıda haber vermeyi bir strateji olarak benimsemiştir. ABD ve basını savaşın dış aktörü olarak yer bulduğu için savaşta kullanılan silahlar veya savaşan askerler ülke gündeminde olmadığı gibi basında da yer bulmamıştır.

Sonuç olarak II. Karabağ Savaşı'na Rus basınının daha fazla ilgi göstererek yer verdiği, sonrasında ise Sabah Gazetesi'nin II. Karabağ Savaşı'na ilgi göstererek haberlerinde yer ayırdığı belirlenmiştir. ABD gazetesi olan Wall Street Journal'un II. Karabağ Savaşı'na çok ilgi göstermediği ortaya çıkmıştır. Rusya'nın savaşa ilgi göstermesinin temel nedeni eski SSCB coğrafyası olan alanda savaşın gerçekleşmiş

olması ve her iki ülke ile de tarihten gelen ilişkilerini sürdürmek istemesi ve eski hegemon gücüne kavuşmak isteği olabilir. Türk basınının ilgi göstermesinin nedeni ise Azerbaycan ile olan kardeşlik dostluk ilişkilerinin yanında Ermenistan'la ilgili sözde ermeni soykırımı ile ilgili hısımlığının etkisi olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Aktaş, Hayati (2001). Dağlık Karabağ Sorunu. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Alver, Füsun (2011). Gazetecilik Bilimi ve Kuramları, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 1. Baskı.

Aras, Osman Nuri (2008). Karabağ Savaşı: Siyasi-Hukuki-Ekonomik Analiz. Bakü: Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Aras, Osman Nuri (2010). Azerbaycan Ekonomisine Etkileri Bakımından Karabağ Sorunu. Kaynak: R. Yılmaz, Karabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz. Bakü: Şerq-Qerb Neşriyyatı, 257-293.

Bülbül, Rıdvan (2000). Genel Gazetecilik Bilgileri. Konya: Nobel Yayınları, 2. Baskı.

Bülbül, Rıdvan (2001). Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar. Ankara: Nobel Yayınları.

Bülbül, Rıdvan (2001b). İletişim ve Etik. Ankara: Nobel Yayınları.

Can, Faruk (2005). Bilgi Çağının Güdümlü Silahı Medya. İstanbul: Alfa Yayınları.

Cebbarlı, Hatem (2010). Dağlık Karabağ Savaşı Ve Kaçkın Ve Mecburi Göçgün Sorunu. Kaynak: Reha Yılmaz, Karabağ: Bildiklerimiz Ve Bilmediklerimiz. Bakü: Şerq-Qerb Neşriyyatı, 307-336.

Cohen-Almagor, Raphael (2002). İfade Medya ve Etik. (Çev. Süleyman Nihat Şad), Ankara. (AKT)

Çaplı, Bülent (2002). Medya ve Etik. İstanbul: İmge Kitabevi.

Çubukçu, Mete (2005). Ateş Altında Gazetecilik: Savaş ve Savaş Haberciliği. İstanbul: Metis Yayınları.

Davenport, Thomas H., Laurence Prusak (2001). İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Ellerindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler. (Çev. Günay Günhan). İstanbul: Rota Yayınları.

Dervişoğlu, Gökçe (2004). Stratejik Bilgi Yönetimi. İstanbul: Dış Bank Kitapları Duran,

Ragıp (1999). Burası Dünya Polis Radyosu! Global Medya Eleştirileri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Duran, Ragıp (2001). Burası Dünya Polis Radyosu! Global Medya Eleştirileri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dursun, Çiler (2005). Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek, Gazetecilik ve Habercilik. Der Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 69-90.

Əhmədov, Elçin (2015). Ermənistanın Azerbaycana Təcavüzü: Sənədlər ve Materillar, 1.Kitab. Bakı: Elmin İnkişafı Fondu, 12.

Erdoğan, İrfan, Alemdar Korkmaz (1990). İletişim ve Toplum: Kitle İletişim Kuramları Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Erdoğan, İrfan, Alemdar Korkmaz (2002). Öteki Kuram. Ankara: Erk Yayınları.

Girgin, Atilla (1998). Haber Yazma Teknikleri. Ankara: İnkılap Kitabevi.

Girgin, Atilla (2002). Haber Yazmak. İstanbul: Der Yayınları.

Girgin, Atilla (2002). Uluslararası İletişim: Haber Ajansları ve AA. İstanbul: Der Yayınları.

Gönenç, Enver Özgür (2004). Medya Dünyası. İstanbul: İletişim Fakültesi Yayınları.

Gürdal, Oya (2000). Tekstil Endüstrisinde Enformasyon Olgusu. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Huffman, Suzanne (2001). The 21st century. Broadcast News Handbook, NY: McGraw Hill Higher Edification.

İnceoğlu, Yasemin, Savaş Çoban (2016). Haber Okumaları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Karabay, Nahide (2000). Gazetecilik ve Haber: Kuramsal Bir Yaklaşımla. İzmir: Meta Basım.

Koçak, Ali (2008). Savaş Muhabirliği. İstanbul: Can Matbaacılık.

Lewis, Justin, Rod Brookes, Nick Mosdell, Terry Threadgold (2006). Shoot First And Ask Questions Later. New York: Peter Lang Publishing.

Matelski, Marilyn J (2000). TV Haberciliğinde Etik. (Çev. Bahar Öcal Düzgören).

Morresi, Enrico (2003). Haber Etiği. (Çev. Fırat Genç), Ankara: Dost Yayınları.

Mutlu, Erol (1995). İletişim Sözlüğü. Ankara: Ark Yayınları.

Mutlu, Mustafa (2003). Vietnam'dan Körfez'e Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Özarslan, Bahadır Bumin (2016). Kanayan Yara Karabağ. Ankara: Astana Yayınları.

Özgen, Nargis (2020). Sansür Kavramı Çerçevesinde İliştirilmiş Gazetecilik. Ankara: İksad Publishing House.

Peker, M. Uğur (2000). Kapitalizm, Kitle İletişim Araçları ve Etik. İstanbul: Sinemasal Yayınları.

Rigel, Nurdoğan (2000). İleti Tasarımında Haber. İstanbul: Der Yayınları.

Schneider, Wolf, Paul-Josef Raue (2002). Gazetecinin El Kitabı (Çev. Aygün Işık). İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı, 2. Baskı.

Süleymanov, Elxan, Vurğun Süleymanov (2012). Ermenistan'ın Azerbaycana Karşı Silahlı Tecavüzü ve İşgalin Ağır Neticeleri. Bakü: CBS Polygraphic Production.

Tokgöz, Oya (2003). Temel Gazetecilik. Ankara: İmge Kitapevi, 5. Baskı.

Tokgöz, Oya (2006). Temel Gazetecilik (6. baskı). Ankara: İmge Kitapevi.

Tuncel, Turgut Kerem (2016). Güney Kafkasya'da 2-5 Nisan 2016'da Yaşanan 4 Gün Savaşı. Ermeni Araştırmaları, 53.

Yılmaz, Reha (2008). Dağlık Karabağ Savaşı'nın İnsan Hakları Açısından Analizi. Ed. Osman Nuri Aras. Karabağ Savaşı: Siyasi-Hukuki-Ekonomik Analiz. Bakü: Kafkasya araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 65-124.

Yüksel, Erkan, Halil İbrahim Gürcan (2005), Haber Toplama ve Yazma. Konya: Tablet Yayınevi, 1. Baskı

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Asker, Ali (2012). "Rusya'nın Ermenistan'da Askeri Varlığı: Hukuki ve Politik Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme". Ermeni Araştırmaları Dergisi, (41), 93.

Aydın, Mustafa (2005). "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu". (Ed.) Baskın Oran. Türk Dış Politikası, 2(8), 401

Çağlar, Şebnem (2005). Televizyon Haberlerinde Haber Üretim Sistemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çiler, Dursun (2000). "Hakikat ve Haber İlişkisi". RTÜK iletişim Dergisi, 15.

Dedeyev, Bilal (2008). "Dağlık Karabağ Sorununun Tarihi Arka Planına Bakış". (Ed.) Osman Nuri Aras. Karabağ Savaşı: Siyasi-Hukuki-Ekonomik Analiz. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 15- 34.

Ekici, Yunus (2017). "Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu". VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 2(1), 63-77.

Geyik, Kurbani (2021) "Savaş Haberciliğinde Değişen Roller: 2. Karabağ Savaşı Örneği". Atatürk İletişim Dergisi, (21), 53-71.

Işık, Mehmet (2020). "Çatışma Alanlarında Gazetecilik Pratiklerinin Dönüşümü ve Dijital Çağda Savaş Gazeteciliği". Türk Savaş Çalışmaları Dergisi, 1(1), 35-52.

İbadov, Adalet (2007). Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu Ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Karaduman, Sibel, Murat Karaduman (2004). "Bilgi Toplumunun Oluşmasında Televizyon Haberlerinin Yeri ve Önemine İlişkin Eleştirel Bir Bakış". Eskişehir: **3.** Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirisi, 243-251.

Kasım, Metin (2014). "Basında Haberin Anlatımında Fotoğrafın Rolü". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 10 (1-2) , 431-448.

Köselerli, Berna Berkman. (2017). "Yeni Medyanın Çatışma Çözümleyiciliği: Suriye Krizi Örneği". The Journal of Academic Social Science Studies, 56, 481-486.

Mehmet Işık ve Emrah Özdemir (2019). "Çatışma Alanlarında Gazetecilik: Afganistan ve Irak Örnekleri", içinde *The 2nd International Critical Studies*. (Ed.) Bedriye Tunçsiper. Tam Metin Bildiriler Kitabı. İzmir: İzmir Demokrasi Üniversitesi, 853.

Milli Eğitim Bakanlığı (2013). Haberin Nitelikleri. Ankara: 21-22

Önk, Ürün Yıldıran (2011). "Televizyonda Savaş Haberleri Üzerine Bir Karşılaştırma 2003 Irak ve 2011 Suriye Olayları". Journal of Yaşar University, 6(24), 3990-4006.

Özdaşlı, Esma (2017). "Bir Dış Politika Aracı Olarak Azerbaycan'ın Enerji Güvenliği Ve Politiği". Düşünce Dünyasında Türkiz, 8(45), 53-87.

Özdaşlı, Esma (2021). "İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermenilerin Sivillere Yönelik Saldırılarının Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi" . Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 7 (1), 51-83.

Özer, Çağlar (2021). "İkinci Dağlık Karabağ Savaşından Sonra Bölgedeki Gelişmelerin Bölgesel Aktörler Ve Türkiye Açısından İncelenmesi". International Marmara Social Sciences Congress.

Özgen, Nargis (2019). "Siyasal Sistemler Bağlamında Sansür Kavramı Örnek Olay: İliştirilmiş Gazetecilik Pratiği". Electronic Turkish Studies, 14(6).

Özyılmaz, Emine Vildan (2013). "Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 191-208.

Ramazanov, Gündüz (2016). Dağlık Karabağ Sorunu Açısından İnsan Haklarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Sarıkaya, Yalçın (2020). "İran'ın İkinci Karabağ Savaşı Tutumu: Takke Düştü Kel Göründü". Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(1), 84-103.

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner [OHCHR], 2020.

Yıldız, Göktürk (2011). Dünyada ve Türkiye'de Barış Gazeteciliği Kavramının Değişimi ve Dönüşümü. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, Reha (2013). "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu". Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 71-90.

Yılmaz, Reha (2015). "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu". Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Dergisi, 1(2), 71- 90.

3.Elektronik Kaynaklar

BBC (2020). *Armenia, Azerbaijan And Russia Sign Nagorno-Karabakh Peace Dealpublished 3 Hours Ago*. https://www.bbc.com/news/world-europe-54882564 Erişim Tarihi: 10.05.2022

ermenistan-azerbaijan-gerginlikler -nagorno-karabakh-intl / index.html Erişim Tarihi: 12.03.2022

Gültekin, Alpbuğra Bahadır. (2012). Haber kadar önemli: Hayatta kalabilmek! http://www.radikal.com.tr/turkiye/haber-kadar-onemli-hayatta-kalabilmek-1097922/, Erişim Tarihi: 23.04.2022

http://app.speedmedya.com/Report/ReportDetail?ReportCode=110, Erişim Tarihi: 5.06.2022

http://app.speedmedya.com/Report/ReportDetail?ReportCode=110, Erişim Tarihi: 20.05.2022

https:/ /www.bbc.com/news/ av / world-europe-54333089, Eşim Tarihi: 10.04.2022

https://edition.cnn.com/2020/09/27/europe/, Erişim Tarihi: 12.03.2022

https://edition.cnn.com/2020/10/01/middleeast/azerbaijan-armenia-syrian-rebels-intl/index.html, Erişim Tarihi: 01.04.2022

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Bishkek%20Protocol.pdf, Erişim Tarihi: 08.04.2022

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kommersant, Erişim Tarihi: 20.05.2022

https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/avrupa-basini-daglik-karabagda-zafer-azerbaycanin-turkiye-ve-rusya-da-kazandi/2040493, Erişim Tarihi: 11.03.2022

https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/11/11/azerbaycanin-karabag-zaferi-dunya-basini-boyle-gordu?paging=2, Erişim Tarihi: 11.03.2022

https://www.bbc.com/news/world-europe- 54862180, Erişim Tarihi 01.05.2022

https://www.euronews.com/2020/09/30/nagorno-karabakh-why-has-there-been-a-flare-up-of-violence, Erişim Tarihi: 07.05.2022

https://www.haberler.com/dunya/son-dakika-haberleri-rus-gazetesi-karabag-da-ermenistan-ve-rusya-13734655-haberi/, Erişim Tarihi: 13.03.2022

https://www.iienstitu.com/blog/internet-icin-video-haberler-ve-kurgu-mantigi, Erişim Tarihi: 03.06.2022

https://www.statista.com/statistics/272790/circulation-of-the-biggest-daily-newspapers-in-the-us/#:~:text=The%20newspaper%20with%20the%20highest,print%20circulation%20of%20786.6%20thousand, Erişim Tarihi: 5.06.2022

https://www.statista.com/statistics/272790/circulation-of-the-biggest-daily-newspapers-in-the-us/#:~:text=The%20newspaper%20with%20the%20highest,print%20circulation%20of%20786.6%20thousand, Erişim Tarihi: 20.05.2022

https://www.yenisafak.com/dunya/daglik-karabag-anlasmasi-dunya-basininda-askeri-bozgunla-karsilasan-ermenistan-anlasmayi-kabul-etti-3574524, Erişim Tarihi: 10.03.2022

Human Rights Watch. (2020). Armenia: Cluster Munitions Kill Civilians in Azerbaijan. https://www.hrw.org/news/2020/10/30/armenia-cluster-munitions-kill-civilians-azerbaijan, Erişim Tarihi: 10.05.2022

www.stat.gov.az, Erişim Tarihi: 12.05.2022.

Yamak, Mehmet. Savaş Haberciliği Ve Etik Sorunlar https://www.academia.edu/7839054/Sava%C5%9F_Habercili%C4%9Fi_ve_Etik_Sorunlar, Erişim Tarihi: 15.03.2022

ÖZGEÇMİŞ

Ayshan Huseynova ilk, orta ve lise eğitimini Azerbaycan'da tamamladı. 2019 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümünden mezun oldu. 2019 yaz döneminde ARB televizyon kanalında muhabir olarak 3 ay staj yaptı. 2019 yılında Kocaeli Üniversitesi Gazetecilik Bölümü Yüksek Lisans Programına başladı. Halen tez aşamasında öğrenciliğini sürdürmektedir.